

The Shadows of Childhood on Social Security: A Study of Adolescents with a History of Child Labor

Samaneh Sadat Sarkeshian¹, Tahmoures Shiri^{2*}, Reza Ali Mohseni³

1. Department of Sociology, CT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran.
2. Department of Sociology, SR.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author).
3. Department of Educational Sciences, Amin University of Law Enforcement Sciences, Tehran, Iran.

✦ **Corresponding Author Email:** Shiri.iau@iau.ac.ir

Research Paper	Abstract
Receive: 2026/07/01 Accept: 2026/09/26 Initial Publish: 2026/10/01 Final Publish: 2027/08/23 Keywords: Child Labor, Social Security, Adolescents with a History of Child Labor, Psychological Security, Social Vulnerability, Socialization Article Cite: Sarkeshian, S. S., Shiri, T., & Mohseni, R. A. (2027). The Shadows of Childhood on Social Security: A Study of Adolescents with a History of Child Labor. <i>Sociology of Education</i>. 13(3): 1-22.	Purpose: This study aimed to examine social security and its related components among adolescents with a history of child labor and to identify the direct and indirect relationships underlying social insecurity in this population. Methodology: This basic, multi-method study employed a correlational survey design based on structural equation modeling together with a causal-comparative approach. The study population comprised adolescents aged 14–20 years with a history of child labor in Tehran, assessed from spring to winter 2022–2023. Multistage cluster sampling was used, and after incomplete questionnaires were excluded, data from 267 participants were analyzed. Social security, social well-being, job security, general health, economic security, and psychological security were assessed using validated standardized and researcher-developed instruments. Pearson correlation, bootstrap mediation analysis, structural equation modeling, and independent-samples t tests were used for inferential analysis. Findings: Social security was positively and significantly correlated with social well-being ($r=0.289$), job security ($r=0.391$), general health ($r=0.297$), economic security ($r=0.398$), and psychological security ($r=0.389$; $p<0.01$). Bootstrap analysis indicated that psychological security partially mediated the associations of social well-being and physical/personal security with social security. For economic security, the indirect effect through psychological security was significant while the direct effect was nonsignificant, indicating an approximately full mediation effect. In contrast, the association between job security and social security was predominantly direct. The modified structural model yielded CFI=0.927 and TLI=0.922, although RMSEA=0.119 indicated residual model-fit limitations. Independent-samples t tests showed significant gender differences across all study variables ($p<0.001$), with girls consistently demonstrating poorer security-related outcomes than boys. Conclusion: Childhood labor experience is associated with persistent vulnerability across adolescents' social, psychological, economic, and occupational domains, while psychological security appears to be an important mechanism through which some dimensions—particularly economic security—affect social security; therefore, interventions for former child laborers should be multidimensional and should specifically address the greater vulnerability observed among girls.

<https://doi.org/10.61838/kman.soe.843>

Commons: CC BY 4.0

Detailed Abstract

Introduction

Child labor remains a persistent and multidimensional social problem despite decades of national and international efforts aimed at its reduction and eventual elimination. Its significance extends beyond the immediate economic exploitation of children, because premature involvement in work may interfere with education, age-appropriate socialization, physical development, psychological well-being, and the acquisition of social competencies required for successful transition into adulthood. Global evidence indicates that child labor is closely associated with poverty, economic insecurity, limited educational opportunities, informal employment structures, and inadequate systems of social protection ([International Labour, 2017, 2019](#); [International Labour et al., 2018](#)). More recent estimates have further demonstrated that progress toward eliminating child labor has been uneven and that millions of children remain engaged in hazardous or developmentally inappropriate work ([International Labour, 2021](#)). Economic and social crises may intensify these risks by reducing household income and increasing families' dependence on children's labor ([International Labour, 2020](#); [Kaur & Byard, 2021](#)).

The determinants of child labor are complex and involve interacting individual, family, economic, and structural conditions. Poverty, limited household assets, parental unemployment, educational deprivation, and economic instability can increase the likelihood that children enter the labor market at an early age ([Afriyie et al., 2019](#); [Oryio et al., 2017](#)). Evidence from Iran similarly indicates that working children should be understood within a network of socioeconomic, familial, and cultural vulnerabilities rather than as an isolated social category ([Ahmadi et al., 2022](#)). Consequently, effective responses require broader social protection mechanisms capable of reducing household vulnerability and preventing the intergenerational reproduction of deprivation ([International Labour & Unicef, 2021](#)). A rights-based social protection framework may be particularly important because it addresses not only immediate poverty but also the structural circumstances that expose children to premature employment ([Hennessy, 2023](#)).

Child labor is also associated with substantial physical and psychological consequences. Children employed in informal workshops, street occupations, construction, agriculture, waste collection, domestic services, and other demanding forms of work may experience injuries, infectious diseases, malnutrition, fatigue, and restricted access to health services ([Omorogiuwa, 2020](#); [Posso, 2019](#)). Recent evidence concerning children involved in the worst forms of labor has further documented considerable occupational health needs and exposure to harmful working environments ([Caleo et al., 2025](#)). Certain types of labor may additionally expose children to violence, sexual exploitation, and trafficking ([Greenbaum, 2021](#)). Psychological consequences are equally important. Premature assumption of adult responsibilities and repeated exposure to insecurity may contribute to anxiety, reduced self-confidence, maladjustment, and other mental health problems ([Batoool & Bilal, 2022](#); [Meyer et al., 2020](#)). Such vulnerabilities can become particularly pronounced when children experience broader social crises and insufficient supportive resources ([Malolos et al., 2021](#)).

Social relationships and perceived support constitute important protective resources during childhood and adolescence. Perceived social support is associated with better psychological adjustment and lower depressive symptoms among children and adolescents ([Rueger et al., 2016](#)), while supportive environments and meaningful social participation are central components of adolescent health and well-being ([Ross et al., 2018](#)). Children whose work experiences remove them from school, age-appropriate peer interactions, and stable social environments may therefore face long-term difficulties in social integration. Evidence that psychological and social-adaptive functioning among working children can be improved through structured intervention further indicates the close connection between psychological well-being and social functioning in this population ([Jafarzadeh, 2023](#)).

Another concern is that some forms of child labor expose children to environments characterized by delinquency, substance use, exploitation, and other high-risk behaviors. Research has identified child labor as a potential risk factor for delinquent behavior, particularly when children routinely interact with unsafe social environments ([Okpa et al., 2021](#)). Social and economic deprivation has also been associated with illicit drug-related activities and other forms of social disorder ([Adeniyi et al., 2019](#); [Okpa & Ukwai, 2017](#); [Ukwai et al., 2019](#)). Such exposure may affect children's perceptions of trust, safety, and social predictability and may ultimately contribute to a more generalized sense of insecurity. Broader socioeconomic insecurity and criminal environments can likewise impair social functioning and developmental opportunities ([Ebingha et al., 2019](#); [Okpa et al., 2020](#)).

Accordingly, the long-term consequences of child labor should be examined beyond the period in which children are actively working. Although numerous studies have investigated the prevalence, determinants, and immediate physical and psychological effects of child

labor, comparatively less attention has been given to adolescents who have previously experienced child labor and to the manner in which those experiences may continue to shape their social security, psychological security, economic security, occupational security, general health, and social well-being. Multidimensional approaches are particularly important because the consequences of child labor are unlikely to occur independently across these domains (Dammert et al., 2018; International Labour, 2018). Historically and legally, protection against child labor has also evolved alongside broader recognition of children's entitlement to safe developmental environments and labor protection (Adillah & Purnawan, 2020; Fliter, 2018). Therefore, the present study aimed to examine social security and its related components among adolescents with a history of child labor, investigate the direct and indirect relationships among social well-being, job security, general health, economic security, psychological security, and social security, and assess the mediating role of psychological security and gender differences in these variables.

Methods and Materials

This basic, multi-method study employed a correlational survey design based on structural equation modeling together with a causal-comparative approach. The target population consisted of adolescents aged 14–20 years in Tehran who had experienced child labor during childhood. Data collection was conducted from spring to winter 2022–2023. Multistage cluster sampling was applied. Eight schools serving children with histories of child labor were initially selected randomly, after which participants were randomly recruited from the selected schools. Sample size estimation indicated a minimum requirement of approximately 260 participants. A total of 284 adolescents initially participated; however, 17 questionnaires containing extensive missing responses were excluded, resulting in a final analytical sample of 267 participants. Eligibility criteria included being 14–20 years old, having a history of child labor, willingness to participate, and possessing sufficient reading and writing ability. Participants with severe physical or psychological disorders requiring medication, substantial intellectual or physical disabilities, or unwillingness to continue participation were excluded. Data were collected using demographic questions and measures assessing psychological security, social well-being, general health, social safeness and pleasure, job security, and economic security. Reliability coefficients obtained in the present study indicated acceptable internal consistency for the study instruments. Statistical analyses included Pearson correlation coefficients, bootstrap mediation analysis, structural equation modeling, and independent-samples *t* tests. Normality, randomness, and homogeneity assumptions were assessed before the application of parametric multivariate analyses.

Findings

Significant positive correlations were observed among all principal study variables. Social security was positively correlated with social well-being ($r=0.289$), job security ($r=0.391$), general health ($r=0.297$), economic security ($r=0.398$), and psychological security ($r=0.389$), with all correlations significant at the 0.01 level. Psychological security was also significantly related to other dimensions, including general health and job security.

Bootstrap mediation analysis demonstrated that psychological security played different mediating roles across the proposed relationships. For the association between social well-being and social security, the total effect was 0.53, the indirect effect through psychological security was 0.24, and the direct effect remained significant at 0.19, indicating partial mediation. For physical/personal security and social security, the total effect was 0.306, with an indirect effect of 0.144 and a significant direct effect of 0.162, again indicating partial mediation. For economic security, the total effect on social security was 0.434 and the indirect effect through psychological security was 0.417, whereas the direct effect was only 0.017 and was not statistically significant. This pattern indicated approximately full mediation. In contrast, the association between job security and social security was predominantly direct: the total effect was 0.662, the direct effect was 0.535, and the indirect effect of 0.127 was not statistically significant.

Following model modification, structural equation modeling produced comparative fit indices of CFI=0.927 and TLI=0.922, while PRATIO was 0.933. RMSEA decreased to 0.119, indicating improvement relative to the initial model but also showing that residual model-fit limitations remained. The chi-square value was 3131.57 with 655 degrees of freedom.

Gender comparisons revealed statistically significant differences between boys and girls across all assessed variables. Boys reported significantly higher levels of social security, social well-being, job security, economic security, psychological security, and general health than girls. Thus, although adverse conditions were evident in both groups, female adolescents with histories of child labor demonstrated consistently greater vulnerability across the measured security and well-being domains.

Discussion and Conclusion

The findings indicate that the consequences of child labor may persist well beyond the period of active employment. Adolescents with a history of child labor demonstrated interconnected difficulties across social, psychological, economic, occupational, and health-related domains. The significant correlations among these variables suggest that social insecurity in this population is not an isolated outcome but part of a broader network of accumulated developmental and socioeconomic vulnerabilities.

The relationship between social well-being and social security suggests that adolescents who experience stronger belonging, acceptance, social integration, and participation are more likely to perceive their social environment as safe and supportive. Psychological security appears to represent an important mechanism within this relationship because socially supportive experiences may enhance emotional stability and trust, which in turn contribute to a stronger sense of social security.

The particularly strong mediating role of psychological security in the relationship between economic security and social security is noteworthy. Economic insecurity may influence adolescents not simply through material deprivation but through persistent uncertainty, fear about the future, and reduced perceived control over life circumstances. These psychological consequences can subsequently shape the individual's broader perception of social safety. Conversely, job security demonstrated a predominantly direct relationship with social security, suggesting that expectations concerning stable employment and future occupational opportunities may themselves represent fundamental components of perceived social stability among adolescents who entered the labor market prematurely.

The significant gender differences further indicate that the consequences of child labor are not distributed equally. Girls showed poorer outcomes across every assessed dimension, suggesting that gender-specific social risks may compound the disadvantages associated with early employment. This pattern underscores the importance of considering gender when designing preventive and rehabilitative interventions.

Overall, the findings demonstrate that childhood employment can be associated with continuing vulnerability during adolescence and that psychological security constitutes a particularly important pathway linking socioeconomic circumstances with perceived social security. Interventions for adolescents with histories of child labor should therefore extend beyond removing children from employment and should incorporate psychological support, educational reintegration, economic assistance, social participation, and pathways toward secure future employment. Particular attention should be given to girls and to adolescents experiencing continuing economic insecurity. A coordinated, multidimensional approach may help interrupt the cycle through which early labor, psychological insecurity, socioeconomic disadvantage, and reduced social security reinforce one another across developmental stages.

جامعه‌شناسی آموزش و پرورش

سایه‌های کودکی بر امنیت اجتماعی: مطالعه‌ای بر نوجوانان با سابقه کار کودک

سمانه سادات سرکشیکیان^۱، طهمورث شیر^{۲*}، رضا علی محسنی^۳

۱. گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۲. گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

۳. گروه علوم تربیتی، دانشگاه علوم انتظامی امین، تهران، ایران.

✉ ایمیل نویسنده مسئول: Shiri.iau@iau.ac.ir

مقاله تحقیقاتی

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر بررسی امنیت اجتماعی و مؤلفه‌های مرتبط با آن در نوجوانان دارای سابقه کار کودک و شناسایی روابط مستقیم و غیرمستقیم عوامل مرتبط با ناامنی اجتماعی در این گروه بود.

روش‌شناسی: این پژوهش بنیادی با طرح چندروشی، پیمایشی-همبستگی مبتنی بر مدل‌سازی معادلات ساختاری و رویکرد علی-مقایسه‌ای انجام شد. جامعه پژوهش شامل نوجوانان ۱۴ تا ۲۰ ساله دارای سابقه کار کودک در شهر تهران بود که در فاصله بهار تا زمستان ۱۴۰۱ بررسی شدند. نمونه‌گیری به روش خوشه‌ای چندمرحله‌ای انجام شد و پس از حذف پرسشنامه‌های ناقص، داده‌های ۲۶۷ نفر وارد تحلیل شدند. متغیرهای امنیت اجتماعی، بهزیستی اجتماعی، امنیت شغلی، سلامت عمومی، امنیت اقتصادی و امنیت روانی با استفاده از ابزارهای استاندارد و محقق ساخته معتبر سنجیده شدند. تحلیل داده‌ها با همبستگی پیرسون، بوت‌استرپ برای آزمون میانجی‌گری، مدل‌سازی معادلات ساختاری و آزمون t مستقل انجام گرفت.

یافته‌ها: امنیت اجتماعی با بهزیستی اجتماعی ($r=0.289$)، امنیت شغلی ($r=0.391$)، سلامت عمومی ($r=0.297$)، امنیت اقتصادی ($r=0.398$) و امنیت روانی ($r=0.389$) همبستگی مثبت و معنادار داشت ($p<0.01$). تحلیل بوت‌استرپ نشان داد امنیت روانی در رابطه بهزیستی اجتماعی با امنیت اجتماعی نقش میانجی جزئی داشت؛ همچنین رابطه امنیت جانی و امنیت اجتماعی را به‌طور جزئی میانجی‌گری کرد. در رابطه امنیت اقتصادی با امنیت اجتماعی، اثر غیرمستقیم از طریق امنیت روانی معنادار بود و اثر مستقیم معنادار نبود، که بیانگر میانجی‌گری تقریباً کامل است؛ در مقابل، در رابطه امنیت شغلی با امنیت اجتماعی، اثر مستقیم غالب بود. مدل اصلاح شده دارای $CFI=0.927$ و $TLI=0.922$ بود، هرچند $RMSEA=0.119$ نشان‌دهنده محدودیت برازش بود. آزمون t مستقل نیز تفاوت معنادار دختران و پسران را در همه متغیرها نشان داد ($p<0.01$)، به‌طوری‌که دختران از وضعیت نامطلوب‌تری برخوردار بودند.

نتیجه‌گیری: تجربه کار در کودکی با آسیب‌پذیری پایدار در ابعاد اجتماعی، روانی، اقتصادی و شغلی نوجوانان همراه است و امنیت روانی یکی از سازوکارهای مهمی است که بخشی از تأثیر سایر ابعاد امنیت، به‌ویژه امنیت اقتصادی، بر امنیت اجتماعی را انتقال می‌دهد؛ بنابراین مداخلات حمایتی برای نوجوانان دارای سابقه کار کودک باید به‌صورت چندبعدی و با توجه ویژه به آسیب‌پذیری بیشتر دختران طراحی شوند.

دریافت: ۱۴۰۵/۰۴/۱۰

پذیرش: ۱۴۰۵/۰۷/۰۴

انتشار اولیه: ۱۴۰۵/۰۷/۰۹

انتشار نهایی: ۱۴۰۶/۰۶/۰۱

واژگان کلیدی:

کار کودک، امنیت اجتماعی، نوجوانان دارای سابقه کار کودک، امنیت روانی، آسیب‌پذیری اجتماعی، جامعه‌پذیری

استناد مقاله:

سرکشیکیان، سمانه سادات، شیر، طهمورث، و محسنی، رضا علی. (۱۴۰۶). سایه‌های کودکی بر امنیت اجتماعی: مطالعه‌ای بر نوجوانان با سابقه کار کودک. جامعه‌شناسی آموزش و پرورش، ۱۳(۳): ۱-۲۲.

<https://doi.org/10.61838/kman.soc.843>

Commons: CC BY 4.0

مقدمه

کار کودک یکی از پایدارترین و پیچیده‌ترین مسائل اجتماعی در جهان معاصر است که با وجود گسترش سیاست‌های حمایتی، تصویب قوانین ملی و بین‌المللی و اجرای برنامه‌های متعدد برای کاهش آن، همچنان بخش قابل توجهی از کودکان را در معرض اشکال گوناگون استثمار اقتصادی، محرومیت آموزشی، مخاطرات جسمانی و آسیب‌های روانی و اجتماعی قرار می‌دهد. اهمیت این مسئله تنها به حضور کودک در بازار کار محدود نمی‌شود، بلکه پیامدهای آن می‌تواند از دوره کودکی فراتر رود و در نوجوانی و اوایل بزرگسالی به شکل اختلال در فرایند جامعه‌پذیری، احساس ناامنی، ضعف در روابط اجتماعی، آسیب‌پذیری اقتصادی و دشواری در دستیابی به سلامت و بهزیستی مطلوب تداوم یابد. گزارش‌های بین‌المللی نشان داده‌اند که اگرچه طی دهه‌های گذشته تلاش‌هایی برای کاهش کار کودک صورت گرفته است، این پدیده همچنان در بسیاری از جوامع، به‌ویژه در میان گروه‌های کم‌برخوردار، مهاجر، حاشیه‌نشین و خانوارهای درگیر فقر مزمن، مشاهده می‌شود (International Labour et al., 2018; International Labour, 2017). در همین راستا، گزارش‌های مربوط به روندهای جهانی کار کودک بر استمرار ابعاد مخاطره‌آمیز این پدیده و ضرورت حرکت از مداخلات کوتاه‌مدت به سوی رویکردهای ساختاری، پیشگیرانه و حمایت‌محور تأکید کرده‌اند (International Labour, 2021; International Labour, 2019).

کار کودک پدیده‌ای تک‌علتی نیست و شکل‌گیری آن را باید در پیوند میان فقر، نابرابری اجتماعی، بیکاری والدین، نبود نظام‌های مؤثر حمایت اجتماعی، ضعف دسترسی به آموزش، ساختار بازار کار غیررسمی و شرایط فرهنگی و خانوادگی تحلیل کرد. در بسیاری از موارد، کودکان به دلیل فشارهای اقتصادی خانوار وارد فعالیت‌هایی می‌شوند که با سطح رشد جسمی، روانی و اجتماعی آنان تناسب ندارد. بررسی‌های انجام‌شده در کشورهای مختلف نشان می‌دهد که مالکیت محدود دارایی، ناامنی درآمدی و محدودیت منابع خانوار می‌تواند احتمال ورود کودک به بازار کار را افزایش دهد (Oryioe et al., 2017). همچنین شواهد مربوط به کشورهای در حال توسعه نشان داده‌اند که عواملی مانند فقر، ساختار خانوار، سطح تحصیلات والدین و محدودیت فرصت‌های اقتصادی در تداوم کار کودک نقش دارند (Afriyie et al., 2019). در ایران نیز تحلیل معنایی تجربه کودک کار از دیدگاه متخصصان اجتماعی، کار کودک را پدیده‌ای چندبعدی و برخاسته از برهم‌کنش عوامل اقتصادی، خانوادگی، فرهنگی و ساختاری معرفی کرده است (Ahmadi et al., 2022). از این رو، محدود کردن مسئله به انتخاب فردی کودک یا خانواده، پیچیدگی روابطی را که موجب بازتولید این پدیده می‌شوند نادیده می‌گیرد.

در کنار عوامل اقتصادی، فقدان پوشش مؤثر حمایت اجتماعی از مهم‌ترین زمینه‌های تداوم کار کودک به شمار می‌رود. حمایت اجتماعی می‌تواند از طریق کاهش آسیب‌پذیری درآمدی خانواده، فراهم ساختن دسترسی به خدمات آموزشی و بهداشتی و کاهش وابستگی خانوار به درآمد کودک، نقش پیشگیرانه داشته باشد. گزارش جهانی حمایت اجتماعی نشان می‌دهد که نظام‌های جامع حمایت اجتماعی برای کاهش فقر، مقابله با شوک‌های اقتصادی و جلوگیری از انتقال بین‌نسلی محرومیت اهمیت بنیادین دارند (Hennessy, 2021; International Labour & Unicef, 2021). نیز تأکید می‌کند که برنامه‌های حمایت اجتماعی زمانی اثربخش‌تر خواهند بود که در چارچوب حقوق‌محور طراحی شوند و علاوه بر کاهش فقر، عوامل ساختاری مولد کار کودک را نیز هدف قرار دهند (Hennessy, 2023). در همین زمینه، برخورداری از حمایت‌ها و تضمین‌های اجتماعی مرتبط با کار را می‌توان یکی از ابعاد اساسی حفاظت حقوقی از افراد آسیب‌پذیر دانست (Adillah & Purnawan, 2020). بنابراین، مسئله کار کودک نه صرفاً به حضور کودک در محیط کار، بلکه به میزان برخورداری وی و خانواده‌اش از شبکه‌های امنیت اقتصادی، اجتماعی و حقوقی وابسته است.

پیامدهای کار کودک در سطح جسمانی بسیار گسترده‌اند. کودکانی که در مشاغل خیابانی، کارگاه‌های غیررسمی، کشاورزی، ساخت‌وساز، جمع‌آوری پسماند، خدمات خانگی یا سایر فعالیت‌های دشوار و پرخطر به کار گرفته می‌شوند، ممکن است در معرض صدمات جسمانی، اختلالات اسکلتی-عضلانی، سوءتغذیه، بیماری‌های عفونی و محرومیت از مراقبت‌های بهداشتی مناسب قرار گیرند. Omorogiuwa نشان داده است که تجربه کار کودک با مجموعه‌ای از مشکلات جسمانی و بهداشتی همراه است و ماهیت محیط کار می‌تواند شدت این آسیب‌ها را افزایش دهد (Omorogiuwa, 2020). یافته‌های مربوط به پیامدهای سلامت کار کودک نیز نشان می‌دهند که حتی فعالیت‌هایی که در ظاهر در طبقه مشاغل بسیار خطرناک قرار نمی‌گیرند، در صورت تداوم و قرار گرفتن در شرایط نامناسب، می‌توانند آثار منفی قابل توجهی بر سلامت داشته باشند (Posso, 2019). شواهد جدید درباره کودکانی که در بدترین اشکال کار کودک در بخش غیررسمی فعالیت داشته‌اند نیز حاکی از میزان چشمگیر آسیب‌ها و نیازهای درمانی در این جمعیت است (Caleo et al., 2025). افزون بر

این، برخی اشکال کار کودک می‌توانند کودکان را در معرض خشونت، بهره‌کشی جنسی و قاچاق قرار دهند و آسیب جسمانی را با تهدیدهای جدی روانی و اجتماعی همراه سازند (Greenbaum, 2021).

پیامدهای روان‌شناختی کار کودک نیز از اهمیت ویژه‌ای برخوردارند، زیرا دوران کودکی و نوجوانی از مراحل حساس شکل‌گیری هویت، عزت‌نفس، تنظیم هیجان و اعتماد به محیط اجتماعی محسوب می‌شوند. اشتغال زودهنگام، به‌ویژه در محیط‌های ناامن، می‌تواند فرصت‌های طبیعی رشد و یادگیری را محدود و کودک را با مسئولیت‌هایی فراتر از ظرفیت رشدی وی مواجه سازد. بررسی وضعیت کودکان کار نشان داده است که مشکلات جسمی و روانی در این گروه اغلب به‌صورت هم‌زمان رخ می‌دهند و فشارهای ناشی از محیط کار می‌تواند به احساس درماندگی، اضطراب، کاهش اعتمادبه‌نفس و مشکلات سازگاری منجر شود (Batool & Bilal, 2022). مطالعه Meyer و همکاران نیز در میان نوجوانان پناهنده نشان داد که تجربه کار با پیامدهای سلامت روان ارتباط دارد و تفاوت‌های جنسیتی نیز ممکن است در این زمینه اهمیت داشته باشد (Meyer et al., 2020). از سوی دیگر، یافته‌های مربوط به سلامت روان و بهزیستی کودکان در شرایط بحران نشان می‌دهد که کودکان در موقعیت‌های آسیب‌پذیر نسبت به فشارهای اجتماعی و اقتصادی حساسیت بیشتری دارند (Malolos et al., 2021). بنابراین، کار کودک را می‌توان در بستری گسترده‌تر از مواجهه‌های مزمن استرس‌زا و محرومیت‌های رشدی بررسی کرد.

حمایت اجتماعی در این میان یکی از عوامل کلیدی محافظت‌کننده است. در دوره کودکی و نوجوانی، ادراک برخورداری از حمایت خانواده، همسالان، مدرسه و سایر نهادهای اجتماعی می‌تواند آثار رویدادهای تنش‌زا را تعدیل کند. فراتحلیل Rueger و همکاران نشان داد که حمایت اجتماعی ادراک‌شده با کاهش نشانه‌های افسردگی در کودکان و نوجوانان ارتباط معناداری دارد و منابع مختلف حمایت اجتماعی ممکن است در مراحل گوناگون رشد نقش متفاوتی ایفا کنند (Rueger et al., 2016). در سطحی گسترده‌تر، سلامت و بهزیستی نوجوانان تحت تأثیر روابط اجتماعی، فرصت‌های آموزشی، شرایط اقتصادی و میزان مشارکت آنان در جامعه قرار دارد (Ross et al., 2018). بر این اساس، نوجوان دارای سابقه کار کودک ممکن است به دلیل تجربه محرومیت، طرد، تحقیر، خشونت یا بی‌ثباتی روابط، نه‌تنها در زمان اشتغال بلکه سال‌ها پس از آن نیز در شکل‌دهی احساس امنیت و تعلق اجتماعی با دشواری مواجه باشد.

پیوند میان کار کودک و عملکرد اجتماعی از همین منظر قابل تبیین است. اشتغال کودک غالباً با کاهش حضور منظم در مدرسه، محدودشدن تعامل با همسالان، ضعف مشارکت در فعالیت‌های متناسب با سن و قرارگرفتن در محیط‌هایی همراه است که هنجارهای رفتاری آن‌ها با فضای حمایتی مدرسه و خانواده متفاوت است. مداخلات شناختی-رفتاری گروهی در کودکان کار نشان داده‌اند که می‌توان برخی ابعاد بهزیستی روان‌شناختی و عملکرد اجتماعی-انطباقی آنان را ارتقا داد؛ این موضوع ضمن نشان دادن ظرفیت مداخلات، مؤید وجود مشکلات قابل ملاحظه در این حوزه‌ها در میان کودکان کار است (Jafarzadeh, 2023). همچنین، شواهد سیاست‌گذاری نشان می‌دهند که مداخلات عمومی برای کاهش کار کودک زمانی اثربخش‌ترند که به‌طور هم‌زمان بر آموزش، حمایت مالی، اشتغال بزرگسالان و محیط اجتماعی متمرکز شوند (Dammert et al., 2018). پروژه‌های بین‌سازمانی نیز بر ضرورت تحلیل تلفیقی ابعاد آموزشی، اقتصادی و اجتماعی کار کودک برای طراحی پاسخ‌های مؤثر تأکید کرده‌اند (International Labour, 2018).

یکی از نگرانی‌های مهم درباره تجربه کار کودک، مواجهه زودهنگام با محیط‌هایی است که احتمال مشاهده یا یادگیری رفتارهای پرخطر و ضد‌هنجاری در آن‌ها بیشتر است. مطالعه Okpa و همکاران رابطه کار کودک و رفتارهای بزهکارانه را مورد توجه قرار داده و نشان داده است که برخی شرایط مرتبط با کار می‌توانند به‌عنوان عوامل خطر برای شکل‌گیری رفتارهای ناسازگارانه عمل کنند (Okpa et al., 2021). در برخی محیط‌ها، کودکان ممکن است با گروه‌هایی مواجه شوند که در فعالیت‌های غیرقانونی یا مصرف و توزیع مواد نقش دارند؛ بنابراین تماس مکرر با چنین فضاهایی می‌تواند فرایند اجتماعی‌شدن را تحت تأثیر قرار دهد. پژوهش‌های مرتبط با تجارت غیرقانونی مواد نیز نشان داده‌اند که بیکاری، محرومیت اقتصادی و فشارهای اجتماعی از جمله عواملی هستند که می‌توانند افراد را به فعالیت‌های مجرمانه سوق دهند (Adeniyi et al., 2019). همچنین روندهای قاچاق مواد نشان می‌دهد که محیط‌های اجتماعی آسیب‌پذیر می‌توانند به گسترش شبکه‌های غیرقانونی و افزایش در معرض قرار گرفتن نوجوانان و جوانان منجر شوند (Ukwayi et al., 2019). مطالعه Okpa و Ukwayi نیز بر نقش عوامل اقتصادی و اجتماعی در گرایش به تجارت مواد غیرقانونی تأکید کرده است (Okpa & Ukwayi, 2017).

از منظر امنیت اجتماعی، اهمیت این موضوع زمانی برجسته‌تر می‌شود که تجربه زیسته کودک در محیط کار به ادراک او از جامعه، اعتماد به دیگران و احساس ایمنی در روابط اجتماعی پیوند بخورد. امنیت اجتماعی را می‌توان حالتی دانست که در آن فرد در تعامل با محیط، شبکه‌های اجتماعی و ساختارهای

نهادی، احساس تعلق، حمایت، پیش‌بینی‌پذیری و مصونیت نسبی از تهدید دارد. هرچه تجربه کودک با بی‌ثباتی اقتصادی، خشونت، طرد و بی‌اعتمادی بیشتری همراه باشد، احتمال آنکه محیط اجتماعی را به‌عنوان فضایی ناامن ادراک کند افزایش می‌یابد. از سوی دیگر، رشد جرایم و آسیب‌های اجتماعی در محیط‌های محروم می‌تواند احساس امنیت را کاهش دهد و فرصت‌های رشد سالم اجتماعی را محدود سازد. مطالعات مرتبط با جرایم سایبری و توسعه اجتماعی-اقتصادی نیز نشان داده‌اند که ناامنی و فعالیت‌های مجرمانه می‌توانند عملکرد نهادها و کیفیت محیط اجتماعی را تحت تأثیر قرار دهند (Okpa et al., 2020). همچنین افزایش فشار بر منابع و زیرساخت‌های اجتماعی در بستر رشد جمعیت و توسعه نامتوازن می‌تواند آسیب‌پذیری گروه‌های کم‌برخوردار را تشدید کند (Ebingha et al., 2019).

از این منظر، امنیت اقتصادی و امنیت شغلی نیز با امنیت اجتماعی پیوندی نزدیک دارند. کودکی که اشتغال را در شرایط غیررسمی، کم‌درآمد، ناپایدار و فاقد حمایت قانونی تجربه کرده است، ممکن است تصور متفاوتی از کار، آینده اقتصادی و ثبات اجتماعی شکل دهد. چنین تجربی می‌تواند در نوجوانی با نگرانی درباره آینده شغلی، احساس محرومیت نسبی و بی‌اعتمادی نسبت به ساختارهای اجتماعی همراه شود. شواهد تاریخی و حقوقی نشان می‌دهد که شکل‌گیری مقررات کار کودک اساساً پاسخی به آثار زیان‌بار اشتغال زودهنگام بر رشد و امنیت کودکان بوده و مبارزه برای محدود کردن کار کودک همواره با توسعه مفهوم حمایت اجتماعی و حقوق کودک همراه بوده است (Fliter, 2018). همچنین مطالعات معاصر نشان می‌دهند که همه‌گیری کووید-۱۹ از طریق افزایش فقر، تعطیلی مدارس و اختلال در بازار کار، خطر گسترش کار کودک را افزایش داده است (Kaur & Byard, 2021). سازمان بین‌المللی کار نیز هشدار داده است که شوک‌های ناشی از کووید-۱۹ می‌توانند خانواده‌های آسیب‌پذیر را به اتکای بیشتر بر کار کودکان سوق دهند و دستاوردهای پیشین در کاهش کار کودک را تضعیف کنند (International Labour, 2020).

در نتیجه، رویکردهای جدید به کار کودک بر این نکته تأکید دارند که مداخله نباید صرفاً به خارج کردن کودک از محل کار محدود شود، بلکه باید شرایطی فراهم شود که امکان بازگشت او به فرایند طبیعی رشد، آموزش، حمایت خانوادگی و مشارکت اجتماعی ایمن را فراهم سازد. استانداردهای بین‌المللی بر حذف فوری اشکال خطرناک کار کودک و پیشگیری از مواجهه کودکان با فعالیت‌هایی تأکید دارند که سلامت، ایمنی یا اخلاق آنان را تهدید می‌کند (International Labour et al., 2018). هم‌زمان، برآوردهای مشترک جهانی نشان داده‌اند که دستیابی به کاهش پایدار کار کودک مستلزم تقویت سیاست‌های حمایت اجتماعی، دسترسی همگانی به آموزش و ایجاد فرصت‌های شغلی شایسته برای بزرگسالان است (International Labour, 2021). از منظر برنامه‌ریزی نیز سیاست‌های مؤثر باید نه فقط شیوع کار کودک، بلکه آثار انباشته آن بر رشد، سلامت، روابط اجتماعی و احساس امنیت کودکان و نوجوانان را در نظر گیرند.

با وجود حجم رو به رشد مطالعات درباره علل کار کودک و پیامدهای کوتاه‌مدت آن، بخش قابل‌توجهی از ادبیات بر کودکانی متمرکز بوده است که در زمان مطالعه همچنان مشغول به کار بوده‌اند. در مقابل، اطلاعات کمتری درباره وضعیت نوجوانانی وجود دارد که تجربه کار کودک را پشت سر گذاشته‌اند اما آثار آن ممکن است همچنان در نگرش‌ها، سلامت روان، بهزیستی اجتماعی و احساس امنیت آنان باقی مانده باشد. این خلأ اهمیت ویژه‌ای دارد، زیرا نوجوانی مرحله‌ای است که در آن تجربه‌های کودکی با شکل‌گیری هویت، استقلال اجتماعی، آمادگی برای ورود به بازار کار و ساخت تصویر فرد از آینده تلاقی می‌کنند. در صورتی که پیامدهای تجربه کار کودک به‌صورت احساس ناامنی اقتصادی، ضعف امنیت روانی، کاهش بهزیستی اجتماعی و بی‌اعتمادی نسبت به محیط اجتماعی تداوم یابد، احتمال بازتولید آسیب‌های اجتماعی نیز افزایش خواهد یافت. از این‌رو، بررسی هم‌زمان ابعاد مختلف امنیت و مطالعه روابط مستقیم و غیرمستقیم میان آن‌ها می‌تواند درک جامع‌تری از سازوکارهای تداوم آسیب فراهم کند و مبنایی برای طراحی مداخلات چندسطحی در حوزه رفاه، آموزش، سلامت روان و حمایت اجتماعی باشد (Adillah & Purnawan, 2020; Hennessy, 2023).

بنابراین، هدف پژوهش حاضر بررسی وضعیت امنیت اجتماعی و مؤلفه‌های مرتبط با آن در نوجوانان دارای سابقه کار کودک و تبیین روابط میان بهزیستی اجتماعی، امنیت شغلی، سلامت عمومی، امنیت اقتصادی و امنیت روانی با امنیت اجتماعی، با توجه به نقش میانجی امنیت روانی و تفاوت‌های جنسیتی بود.

روش‌شناسی پژوهش

این پژوهش از نظر هدف، در زمره تحقیقات بنیادی قرار دارد و از نوع مطالعات چندروشی است که با استفاده از روش پیمایشی با رویکرد همبستگی مبتنی بر مدل‌سازی معادلات ساختاری و روش علی-مقایسه‌ای، یافته‌ها مورد تحلیل قرار گرفت. جامعه آماری شامل نوجوانان ۱۴ تا ۲۰ ساله‌ای بود که دوران کودکی خود را به‌عنوان کودک کار سپری کرده بودند. این پژوهش در شهر تهران و در بازه زمانی بهار و زمستان سال ۱۴۰۱ انجام شد. روش نمونه‌گیری به صورت خوشه‌ای چندمرحله‌ای بود. که در گام نخست، پژوهشگر به‌صورت تصادفی هشت مدرسه از میان مدارس ویژه کودکان کار انتخاب نمود و سپس با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی، نمونه‌هایی از میان کودکان کار هر یک از مدارس انتخاب شدند. برآوردها نشان داد که به‌طور متوسط در هر مدرسه حدود ۱۰۰ کودک کار مشغول به تحصیل بودند و در نتیجه، حجم جامعه آماری حدود ۸۰۰ نفر تخمین زده شد. برای تعیین حجم نمونه، از نرم‌افزار $G*POWER$ استفاده شد که با در نظر گرفتن سطح خطای ۵ درصد، حجم نمونه مورد نیاز ۲۶۰ نفر برآورد گردید. معیارهای ورود به مطالعه شامل تمایل فرد برای شرکت در پژوهش، سن بین ۱۴ تا ۲۰ سال، و تجربه دوران کودکی به‌عنوان کودک کار بود. همچنین، توانایی حداقلی در خواندن و نوشتن به‌عنوان شرط لازم لحاظ شد. از سوی دیگر، معیارهای خروج شامل ابتلا به بیماری‌های جسمی یا روان‌شناختی شدید که نیازمند مصرف دارو بودند، وجود ناتوانی‌های ذهنی یا جسمی و عدم تمایل برای ادامه مشارکت در پژوهش بود.

نهایتاً ۲۸۴ نفر در این مطالعه شرکت داده شدند که ۱۷ نفر از شرکت‌کنندگان بخش عمده‌ای از سؤالات را بدون پاسخ گذاشته‌اند. به دلیل اینکه این میزان بی‌پاسخی نمی‌توانست به‌صورت منطقی با روش‌های آماری جایگزین شود، این افراد از فهرست نهایی شرکت‌کنندگان حذف شدند. حذف این موارد به‌منظور حفظ کیفیت داده‌ها و اطمینان از دقت تحلیل‌ها ضروری بود. این اقدامات منتهی به این می‌شوند که داده‌های نهایی برای تحلیل آماری معتبر و قابل اعتمادتر باشند؛ در نهایت در این مطالعه ۲۶۷ نفر شرکت‌کننده شرکت داده شدند. که برای افزایش انگیزه در شرکت‌کنندگان و ایجاد حس همکاری، به هر یک از آن‌ها یک دفترچه یادداشت، یک وعده غذای سرد و یک بسته تنقلات اهدا شد. این رویکرد نه تنها باعث افزایش تعامل و مشارکت شرکت‌کنندگان شد، بلکه کیفیت پاسخ‌دهی را نیز بهبود بخشید.

در پژوهش حاضر یک مجموعه پرسش جمعیت‌شناختی و شش پرسشنامه معتبر به‌منظور ارزیابی متغیرهای مورد نظر استفاده شد؛ در ادامه ویژگی‌های روان‌سنجی آنها آورده می‌شود.

در مطالعه حاضر، به‌منظور سنجش ویژگی‌های جمعیت‌شناختی شرکت‌کنندگان، از یک پرسشنامه ساختاریافته بهره‌گیری شد. این پرسشنامه شامل سؤالاتی در خصوص متغیرهای جمعیت‌شناختی نظیر جنسیت، سن و نوع شغلی بود که افراد در دوران کودکی به‌عنوان کودک کار به آن اشتغال داشته‌اند. اطلاعات جمع‌آوری‌شده از این ابزار، به‌عنوان بخشی از داده‌های توصیفی مطالعه، برای تحلیل‌های آماری بعدی مورد استفاده قرار گرفت.

پرسشنامه امنیت روانی (فرم کوتاه) ابزار استاندارد است که توسط مازلو (2004) طراحی و با هدف سنجش ابعاد مختلف امنیت روانی تدوین شده است. این پرسشنامه شامل ۱۸ گویه دوگزینه‌ای (بلی/خیر) در چهار خرده‌مقیاس «اطمینان به خود»، «احساس ناخشنودی»، «ناسازگاری محیطی» و «دید مردم نسبت به فرد» است و با هدف ارزیابی احساس امنیت روانی در نوجوانان ۱۵ تا ۱۹ سال طراحی شده است. نسخه فارسی این ابزار توسط شمس و خلیجیان (۱۳۹۲) اعتباریابی شده است در این پژوهش پس از اجرای آزمایشی پرسشنامه بر روی ۳۰ نفر، ضریب آلفای کرونباخ ۰.۸۰ به دست آمد که نشان‌دهنده پایایی مناسب ابزار است. همچنین، روایی پرسشنامه از نوع صوری و محتوایی بوده و توسط جمعی از متخصصان تأیید شده است؛ به‌گونه‌ای که گویه‌های آن بر اساس مبانی نظری مرتبط، مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفته‌اند تا تناسب آن‌ها با مفهوم امنیت روانی تأیید شود. در مطالعه حاضر پایایی این ابزار با ضریب آلفای کرونباخ بررسی شد مقدار این ضریب ۰/۸۱ بود که نشانگر پایایی مطلوب است.

پرسشنامه بهزیستی اجتماعی^۱، ابزاری ۳۳ گویه‌ای است که توسط کیز^۲ (1998) بر اساس مدل نظری وی در مورد بهزیستی اجتماعی تدوین شده است. این پرسشنامه پنج عامل «مشارکت اجتماعی»، «انسجام اجتماعی»، «پذیرش اجتماعی»، «همبستگی اجتماعی» و «شکوفایی اجتماعی» را مورد سنجش قرار می‌دهد. پاسخ‌دهی به گویه‌ها بر اساس مقیاس لیکرت ۵ درجه‌ای صورت می‌گیرد و دامنه نمرات بین ۰ تا ۱۳۰ است. اعتبار این ابزار از طریق ضریب آلفای کرونباخ برای نمره کل ۰.۷۸ و برای خرده‌مقیاس‌ها بین ۰.۴۱ تا ۰.۷۳ گزارش شده است (Keyes, 1998). در ایران، صفاری نیا و همکاران (۱۳۹۳) این ابزار را هنجاریابی کردند. نتایج نشان داد که ضرایب آلفای کرونباخ در مطالعه اول برای ابعاد انسجام اجتماعی، شکوفایی اجتماعی، همبستگی اجتماعی، مشارکت اجتماعی و پذیرش اجتماعی به ترتیب ۰/۵۷، ۰/۶۹، ۰/۸۱، ۰/۷۵ و ۰/۷۷ و در مطالعه دوم به ترتیب ۰/۶۴، ۰/۷۳، ۰/۶۶ و ۰/۴۱ به دست آمد. این ضرایب به طور کلی بیانگر پایداری قابل قبول این ابزار هستند. همچنین، ضریب آلفای کرونباخ کل پرسشنامه برابر با ۰/۸۳ گزارش شد که نشان‌دهنده همسانی درونی مطلوب پرسشنامه است. در مطالعه حاضر پایداری این ابزار با ضریب کرانباخ بررسی شد مقدار این ضریب ۰/۸۴ بود که نشانگر پایداری مطلوب است.

پرسشنامه سلامت عمومی^۳ ۲۸ سؤالی (-۲۸GHQ) توسط گلدبرگ و هیلیر^۴ در سال ۱۹۷۹ طراحی شد که جهت غربالگری مشکلات سلامت عمومی در جمعیت عمومی مورد استفاده قرار گرفت. این پرسشنامه شامل چهار خرده‌مقیاس است که به ترتیب علائم جسمانی، اضطراب و بی‌خوابی، اختلال در کارکرد اجتماعی و افسردگی را ارزیابی می‌کنند. پاسخ‌ها بر اساس مقیاس چهار درجه‌ای لیکرت تنظیم شده‌اند و نمره بالاتر نشان‌دهنده شدت بیشتر علائم و سلامت عمومی پایین‌تر است. دامنه نمرات کلی بین ۰ تا ۸۴ است و نمره برش ۲۳ به عنوان نقطه تمایز بین افراد سالم و دارای مشکل در نظر گرفته می‌شود. نور بالا و همکاران (۱۳۸۷) این ابزار را در ایران اعتباریابی کردند این مطالعه در دو مرحله انجام گرفت: در مرحله نخست، پرسشنامه توسط پزشکان عمومی تکمیل شد و در مرحله دوم، روان‌پزشکان براساس ملاک‌های تشخیصی DSM-IV به ارزیابی بالینی افراد پرداختند. یافته‌ها نشان داد که در روش نمره‌گذاری سستی، نقطه برش ۶ بهترین عملکرد را دارد؛ به‌طوری‌که حساسیت آزمون 2.7 ± 84.7 درصد، ویژگی 2.7 ± 93.7 درصد و میزان خطای طبقه‌بندی کلی 8.2 ± 2.7 درصد بود. در روش نمره‌گذاری لیکرت، نقطه برش ۲۳ تعیین شد که با حساسیت 2.4 ± 92.3 درصد، ویژگی 2.4 ± 7.0 درصد و خطای طبقه‌بندی 12.3 ± 2.4 درصد همراه بود. همچنین، بررسی روایی همزمان این ابزار با پرسشنامه -R-90 SCL- نشان داد که بین نمرات خرده‌مقیاس‌های دو آزمون همبستگی معناداری وجود دارد. تحلیل ضرایب همبستگی پیرسون نیز نشان داد که علائم اضطراب بیشترین توان پیش‌بینی وضعیت سلامت یا عدم سلامت روانی افراد را دارند. در مجموع، این یافته‌ها نشان می‌دهد که پرسشنامه ۲۸ سؤالی سلامت عمومی از روایی و پایداری مطلوبی برخوردار است و می‌تواند به‌طور موفقیت‌آمیز در مطالعات اپیدمیولوژیک به عنوان ابزار غربالگری اختلالات روانی به کار گرفته شود. در مطالعه حاضر پایداری این ابزار با ضریب کرونباخ بررسی شد مقدار این ضریب ۰/۸۲ بود که نشانگر پایداری مطلوب است.

مقیاس امنیت و لذت اجتماعی^۵ (SSPS)، یک ابزار ۱۱ سؤالی است که توسط گیلبرت^۲ و همکاران (2008) برای ارزیابی احساس امنیت اجتماعی طراحی شده و به‌طور گسترده در مطالعات مربوط به این سازه استفاده شده است. آیت‌های این مقیاس با احساس تعلق، پذیرش و صمیمیت از سوی دیگران در ارتباط است و پاسخ‌ها بر مبنای مقیاس لیکرت پنج‌درجه‌ای نمره‌گذاری می‌شوند؛ دامنه نمره‌ها بین ۱۱ تا ۵۵ متغیر است. بررسی‌های انجام‌شده، همسانی درونی بالای این مقیاس را نشان داده‌اند. علوی و همکاران (۱۳۹۵) این ابزار را در ایران هنجاریابی کردند در این مطالعه، فرآیند ترجمه و بازترجمه برای تهیه نسخه فارسی مقیاس انجام گرفت. سپس، ۵۲۱ نفر از دانشجویان دانشگاه‌های تهران در سال تحصیلی ۱۳۹۴-۹۵ به شیوه نمونه‌گیری در دسترس انتخاب شدند و به SSPS به همراه پرسشنامه‌های مشکلات بین‌فردی، افسردگی بک و هراس اجتماعی پاسخ دادند. برای بررسی روایی سازه، نمونه به دو بخش تقسیم شد: ۳۰۰ نفر برای تحلیل عاملی اکتشافی و ۲۲۱ نفر برای تحلیل عاملی تأییدی. علاوه بر این، برای بررسی پایداری، ضریب آلفای کرونباخ و روش

1 social well-being questionnaire

2 Keyes

3 General Health Questionnaire

4 Hillier & Gilbert

5 Social Safeness and Pleasure Scale

بازآزمایی به کار رفت. یافته‌ها نشان دادند که نتایج تحلیل عاملی اکتشافی مؤید یک ساختار تک‌عاملی است و تحلیل عاملی تأییدی نیز این ساختار را تأیید کرد. ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۱ و ضریب پایایی بازآزمایی ۰/۸۲ به دست آمد. همچنین، بررسی روایی واگرا از طریق همبستگی این مقیاس با پرسشنامه‌های مشکلات بین‌فردی، افسردگی بک و هراس اجتماعی نشان داد که SSPS از اعتبار مناسبی برخوردار است. در مطالعه حاضر پایایی این ابزار با ضریب کرونباخ بررسی شد مقدار این ضریب ۰/۸۹ بود که نشانگر پایایی مطلوب است.

پرسشنامه امنیت شغلی، ابزاری ۳۰سؤالی است که با هدف سنجش میزان امنیت شغلی در ابعاد گوناگون از جمله تمرکز بر شغل، جابجایی شغلی کمتر، انتخاب شغل مناسب، رضایت شغلی، رضایت اقتصادی، عاطفی بودن محیط کار، احساس آرامش در محیط کاری، وابستگی به سازمان و تمایل به دفاع از آن طراحی شده است. این پرسشنامه نخستین بار توسط کمالی (۱۳۷۹) به کار گرفته شد و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ تأیید گردید. همچنین، در پژوهشی توسط نیسی و سید محمودیان (۱۳۸۱)، روایی آن از طریق همبستگی بین نمره کل پرسشنامه و یک سؤال کلی با ضریب ۰/۳۳ و پایایی آن با ضریب آلفای کرونباخ ۰/۹۰ گزارش شده است (سقاییان، ۱۳۹۰). در مطالعه حاضر پایایی این ابزار با ضریب کرونباخ بررسی شد مقدار این ضریب ۰/۸۱ بود که نشانگر پایایی مطلوب است.

در مطالعه حاضر، به‌منظور سنجش امنیت اقتصادی کودکان کار، از یک پرسشنامه محقق‌ساخته بهره‌گیری شد. با توجه به فقدان ابزارهای استاندارد برای سنجش این مفهوم در جمعیت مذکور، پرسشنامه‌ای طراحی گردید که پس از تدوین، ویژگی‌های روان‌سنجی آن مورد بررسی قرار گرفت. پس از کدگذاری مصاحبه‌ها و بررسی مبانی نظری امنیت اقتصادی، ۲۰ گویه استخراج‌شده جهت بررسی روایی محتوایی، شاخص‌های نسبت روایی محتوایی (CVR) و روایی محتوایی (CVI) به ده نفر از متخصصان جامعه‌شناسی و اساتید داده شد تا بر اساس شاخص‌های تعیین‌شده نمره‌گذاری کنند. بر اساس نظر اساتید، تعدادی از سؤالات نیاز به بازنگری محتوایی، دستوری و نگارشی داشتند و پس از بازبینی دوباره توسط آنها، ۵ سؤال به دلیل عدم تأمین معیارهای لازم حذف شدند. باقی‌مانده ۱۵ سؤال دارای شاخص نسبی روایی محتوایی بالای ۰/۶۲ و شاخص روایی محتوایی بالای ۰/۷۹ بودند.

یافته‌های پژوهش

در این پژوهش، توزیع سنی افراد به سه گروه ۱۴-۱۵ سال، ۱۶-۱۷ سال، و ۱۸-۲۰ سال دسته‌بندی شد. بیشترین درصد افراد متعلق به گروه سنی ۱۸-۲۰ سال بود که ۴۴٪ از کل نمونه را شامل می‌شد (۷۷ پسر و ۴۰ دختر). گروه سنی ۱۶-۱۷ سال نیز ۳۳/۱٪ از نمونه‌ها را در بر گرفت (۵۸ پسر و ۳۰ دختر)، و کمترین درصد مربوط به گروه سنی ۱۴-۱۵ سال با ۲۲/۹٪ از کل نمونه‌ها بود (۳۹ پسر و ۲۲ دختر). این نتایج نشان‌دهنده توزیع سنی متنوع با تمرکز بیشتر در گروه‌های سنی بالاتر است. از نظر جنسیت، پسران با ۶۵/۴٪ (۱۷۴ نفر) سهم بیشتری از کل نمونه‌ها داشتند، در حالی که دختران تنها ۳۴/۶٪ (۹۲ نفر) را تشکیل می‌دادند؛ در هر سه گروه سنی، تعداد پسران بیشتر از دختر بود.

جدول ۱. مشاغل کودکان کار

عنوان شغلی	زیر مجموعه شغلی	تعداد کودکان (فراوانی)	درصد فراوانی
مشاغل خیابانی	دست‌فروشی	۴۰	۱۵٪
	واکس زدن کفش	۲۴	۹٪
	فروش گل و اقلام کوچک	۱۶	۶٪
کارهای ساختمانی	حمل مصالح	۲۵	۹/۴٪
	کمک به کارگران ساختمانی	۱۵	۵/۶٪
کارگاه‌های غیررسمی	تولید پوشاک	۲۰	۷/۵٪
	فرش‌بافی	۱۸	۶/۷٪
	کار در مکانیکی یا تراشکاری	۱۵	۵/۶٪
کشاورزی و دامداری	چیدن محصولات	۱۵	۵/۶٪
	نگهداری از دام	۱۲	۴/۵٪

خدمات خانگی	نظافت منازل	۸	۳٪
	نگهداری از کودکان	۵	۲٪
حمل و نقل	کمک در باربری	۱۰	۳.۷٪
	شاگرد راننده	۳	۱.۱٪
رستوران‌ها و مغازه‌ها	شست و شوی ظروف	۵	۲٪
	خدمت‌رسانی به مشتریان	۵	۲٪
	کار در نانوائی یا قنادی	۳	۱.۱٪
زباله‌گردی	جمع‌آوری زباله‌ها	۸	۳٪
	تفکیک مواد بازیافتی	۵	۲٪
کار در معادن	استخراج مواد معدنی	۵	۱.۹٪
فعالیت‌های نمایشی	تکدی‌گری	۳	۱.۱٪
	نمایش‌های خیابانی	۲	۰.۸٪
فعالیت‌های غیرقانونی	قاچاق کالا	۲	۰.۸٪
	فروش مواد غیرقانونی	۱	۰.۴٪

طبق مندرجات جدول ۱ کودکان کار در طیف گسترده‌ای از مشاغل فعالیت می‌کنند که هر یک از آن‌ها به نحوی بازتاب‌دهنده شرایط اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جوامع است. مشاغل خیابانی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده و حدود ۳۰٪ از کودکان کار را شامل می‌شود. از این میان، دست‌فروشی (۱۵٪) و واکس زدن کفش (۹٪) به عنوان رایج‌ترین فعالیت‌ها شناسایی شده‌اند. این فعالیت‌ها به دلیل دسترسی آسان و سرمایه اندک اولیه، بیشترین اولویت را برای کودکان دارد. کارهای ساختمانی نیز با ۱۵٪ در رتبه دوم قرار دارد که فعالیت‌هایی مانند حمل مصالح (۹.۴٪) و کمک به کارگران ساختمانی (۵.۶٪) را شامل می‌شود. در کارگاه‌های غیررسمی و صنعتی که ۲۰٪ از کودکان کار را درگیر کرده است، تولید پوشاک (۷.۵٪) و فرش‌بافی (۶.۷٪) سهم عمده‌ای دارند. کشاورزی و دامداری نیز به ویژه در مناطق روستایی با سهم ۱۰٪ از کل کودکان، مشاغلی مانند چیدن محصولات و نگهداری از دام را در بر می‌گیرد. سایر مشاغل، مانند خدمات خانگی (۵٪)، حمل و نقل (۵٪) و کار در رستوران‌ها یا مغازه‌ها (۵٪) سهم کمتری دارند. از سوی دیگر، مشاغل پرخطر و آسیب‌زا مانند زباله‌گردی (۵٪)، کار در معادن (۲٪) و فعالیت‌های غیرقانونی (۱٪) از جمله فعالیت‌هایی هستند که شرکت کنندگان در مطالعه حاضر در سنین کودکی به آن مشغول بوده‌اند.

جدول ۲. آمار توصیفی متغیرهای مورد بررسی به تفکیک جنسیت

جنسیت	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد
امنیت اجتماعی	پسران	۱۷۴	۱۴.۸۵
	دختران	۹۳	۱۲.۴۱
بهریستی اجتماعی	پسران	۱۷۴	۶۸.۰۳
	دختران	۹۳	۶۲.۸۰
امنیت شغلی	پسران	۱۷۴	۵۲.۰۵
	دختران	۹۳	۴۳.۸۷
سلامت عمومی	پسران	۱۷۴	۳۲.۵۱
	دختران	۹۳	۲۸.۲۹
امنیت اقتصادی	پسران	۱۷۴	۳۴.۵۳
	دختران	۹۳	۲۶.۶۹
امنیت روانی	پسران	۱۷۴	۹.۴۲
	دختران	۹۳	۴.۶۶

طبق مندرجات جدول ۲ در تمامی شش مؤلفه (امنیت اجتماعی، بهزیستی اجتماعی، امنیت شغلی، سلامت عمومی، امنیت اقتصادی و امنیت روانی)، میانگین نمرات هر دو گروه پسران و دختران در محدوده «ضعیف» یا «دارای مشکل» قرار دارد. پسران در همه مؤلفه‌ها اندکی از دختران وضعیت بهتری دارند، اما این تفاوت‌ها جزئی و در هیچ موردی نشانگر قرارگیری در محدوده «قوی» نیست. به‌طور کلی نتایج بیانگر آن است که نوجوانان دارای تجربه کارکردک در هر دو جنسیت با چالش‌های جدی در امنیت اجتماعی، بهزیستی اجتماعی، امنیت شغلی، سلامت عمومی، امنیت اقتصادی و امنیت روانی مواجه‌اند.

با توجه به اینکه در این پژوهش از روش‌های آماری چندمتغیری استفاده شده است، رعایت مفروضه‌های اصلی این روش‌ها الزامی است. به همین جهت سه مفروضه اصلی مورد بررسی قرار گرفت. لازم به ذکر است این مفروض‌ها در سطح نمره کل و خرده مقیاس‌های پرسشنامه‌های امنیت اجتماعی، بهزیستی اجتماعی، امنیت شغلی، سلامت عمومی، امنیت اقتصادی و امنیت روانی انجام شد.

بهنجار بودن توزیع داده‌ها: برای بررسی مفروضه بهنجار بودن توزیع داده‌ها، از آزمون‌های آماری شاپیرو-ویلک استفاده شد؛ نتایج نشان داد که تمامی ابزارها و خرده‌مقیاس‌های مذکور از توزیع نرمال نمرات برخوردار هستند ($df=267, p>0.05$). **تصادفی بودن:** از آزمون Run-Test جهت بررسی تصادفی بودن داده‌ها استفاده شد؛ یافته‌ها نشان داد توزیع داده‌ها در تمامی متغیرهای مورد بررسی در این مطالعه به‌صورت تصادفی است ($p>0.05$) و **همگنی پراکندگی:** برای بررسی مفروضه همگنی پراکندگی ۲، از آزمون لون (Levene's Test) استفاده شد؛ نتایج نشان داد که برای تمامی ابزارها و خرده‌مقیاس‌های آن‌ها، سطح معناداری بزرگ‌تر از ۰.۰۵ است؛ بنابراین، همگنی واریانس‌ها هم رعایت شده است. با توجه به این یافته‌ها استفاده از آزمون‌های پارامتریک چند متغیری بلامانع تشخیص داده شد.

یافته‌های جدول ۳ نشان‌دهنده وجود همبستگی‌های مثبت و معنادار در سطح ۰/۰۱ میان تمامی متغیرهای مورد بررسی هستند. به‌طور خاص، امنیت اجتماعی با سایر متغیرها از جمله امنیت اقتصادی ($r = 0.398$)، امنیت روانی ($r = 0.389$) و امنیت شغلی ($r = 0.391$) بیشترین همبستگی را دارد. همچنین، امنیت روانی با سلامت عمومی ($r = 0.492$) و امنیت شغلی ($r = 0.398$) نیز همبستگی‌های قوی نشان می‌دهد. همانگونه که ملاحظه می‌شود تمامی متغیرهای مورد بررسی در این پژوهش همبستگی مثبت و معنادار با یکدیگر دارند، که نشان می‌دهد تغییر در هر یک از متغیرها به احتمال زیاد تأثیر مستقیم و قابل توجهی بر سایر متغیرها دارد.

جدول ۳. آزمون همبستگی پیرسون میان متغیرها مورد بررسی

امنیت اجتماعی	امنیت اجتماعی	بهزیستی اجتماعی	امنیت شغلی	سلامت عمومی	امنیت اقتصادی	امنیت روانی
۱						
بهزیستی اجتماعی	۰.۲۸۹**	۱				
امنیت شغلی	۰.۳۹۱**	۰.۲۸۵**	۱			
سلامت عمومی	۰.۲۹۷**	۰.۱۸۸**	۰.۲۹۴**	۱		
امنیت اقتصادی	۰.۳۹۸**	۰.۲۸۷**	۰.۲۸۷**	۰.۲۹۵**	۱	
امنیت روانی	۰.۳۸۹**	۰.۱۸۳**	۰.۳۹۸**	۰.۴۹۲**	۰.۲۸۴**	۱

**. Correlation is significant at the .01 level (2-tailed).

1 normality

2 homogeneity of variance-covariance matrices

برای بررسی نقش میانجی امنیت روانی در رابطه‌ی میان امنیت اجتماعی و متغیرهای سلامت عمومی، بهزیستی اجتماعی، امنیت اقتصادی و امنیت شغلی در کودکان کار، از روش بوت‌استرپ استفاده شد. اثرات کل، مستقیم و غیرمستقیم برای هر کدام از متغیرها بررسی شد و نقش میانجی امنیت روانی در این روابط از طریق تحلیل اثرات غیرمستقیم محاسبه گردید.

جدول ۴. تاثیر مستقیم و غیر مستقیم متغیرها

تاثیر کل	تاثیر غیر مستقیم	تاثیر مستقیم
بهزیستی اجتماعی -> امنیت اجتماعی	۰.۵۳ (***)	۰.۲۴ (۰.۰۱۲)
امنیت جانی -> امنیت اجتماعی	۰.۳۰۶ (***)	۰.۱۶۲ (***)
امنیت اقتصادی -> امنیت اجتماعی	۰.۴۳۴ (***)	۰.۰۱۷ (۰.۵۴۱)
امنیت شغلی -> امنیت اجتماعی	۰.۶۶۲ (***)	۰.۵۳۵ (***)

نتایج آزمون بوت‌استرپ برای بررسی میانجی‌گری امنیت روانی در روابط بین متغیرها نشان داد که امنیت روانی نقش مهمی در تقویت برخی از این روابط ایفا می‌کند. در رابطه بین بهزیستی اجتماعی و امنیت اجتماعی، تأثیر کل، معنادار (۰.۵۳ با $P < ۰.۰۱$) بود، و بخشی از این تأثیر از طریق امنیت روانی به‌عنوان یک میانجی رخ داد (تأثیر غیرمستقیم ۰.۲۴)، اگرچه تأثیر مستقیم نیز معنادار بود (۰.۱۹ با $P < ۰.۰۱$). بنابراین امنیت روانی در این رابطه نقش میانجی ناقص ایفا می‌کند.

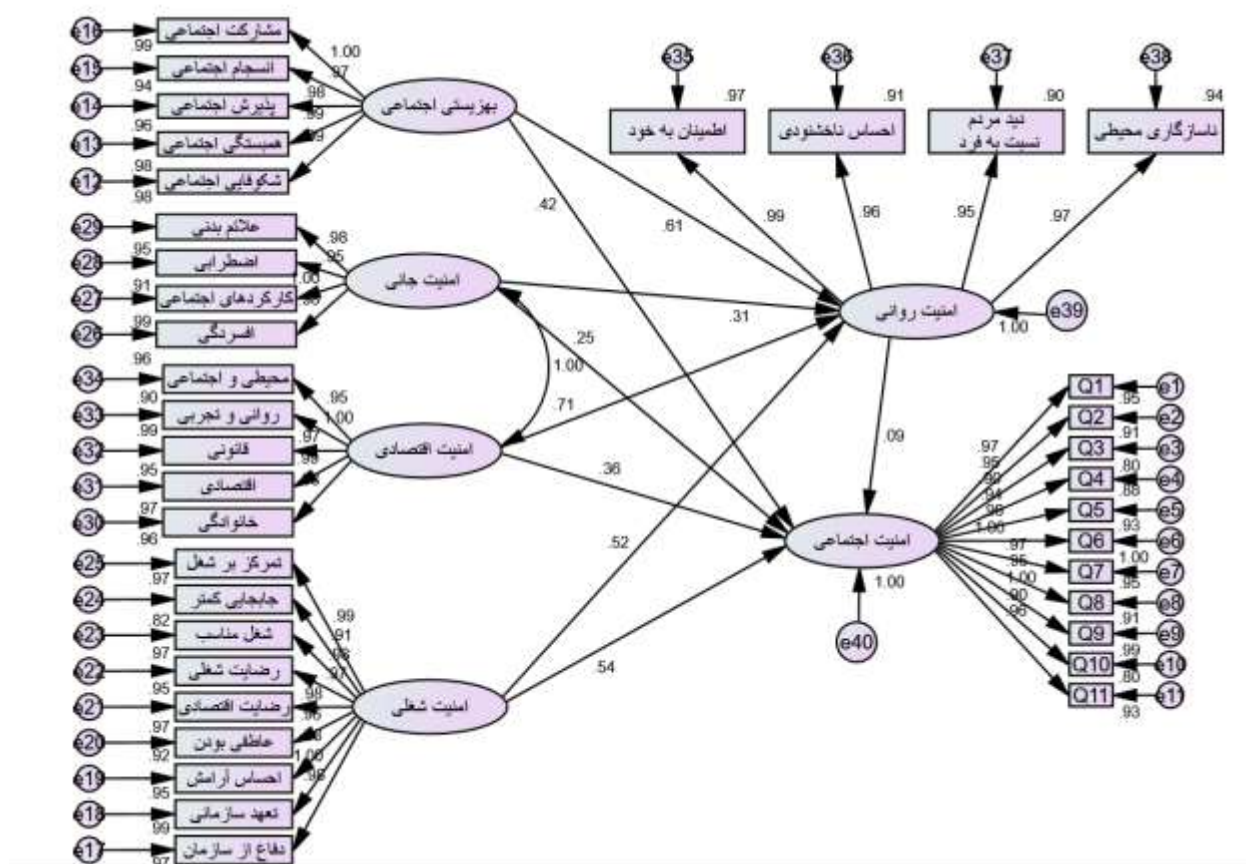
در رابطه بین امنیت جانی و امنیت اجتماعی نیز تأثیر کل (۰.۳۰۶) و تأثیر غیرمستقیم (۰.۱۶۲) هر دو معنادار بودند، که نشان‌دهنده نقش امنیت روانی در میانجی‌گری این رابطه است. تأثیر مستقیم نیز معنادار باقی ماند (۰.۱۴۴)، که نشان می‌دهد امنیت روانی بخشی از اثر را توضیح می‌دهد. بنابراین امنیت روانی در این رابطه نقش میانجی ناقص ایفا می‌کند.

رابطه امنیت اقتصادی و امنیت اجتماعی، تأثیر کل (۰.۴۳۴) و تأثیر غیرمستقیم (۰.۴۱۷) هر دو معنادار بودند، اما تأثیر مستقیم (۰.۰۱۷) معنادار نبود. این نشان می‌دهد که امنیت روانی تقریباً به‌طور کامل اثر امنیت اقتصادی بر امنیت اجتماعی را میانجی‌گری می‌کند.

در نهایت، در رابطه بین امنیت شغلی و امنیت اجتماعی، تأثیر کل (۰.۶۶۲) و تأثیر مستقیم (۰.۵۳۵) هر دو معنادار بودند، اما تأثیر غیرمستقیم (۰.۱۲۷) معنادار نبود. این یافته حاکی از آن است که در این رابطه، اثر مستقیم غالب بوده و امنیت روانی نقش کمتری به‌عنوان میانجی ایفا می‌کند.

به طور کلی، نتایج نشان می‌دهد که امنیت روانی در برخی روابط، به‌ویژه در رابطه امنیت اقتصادی و امنیت اجتماعی، نقش میانجی‌گری قوی و معناداری دارد، در حالی که در سایر روابط مانند امنیت شغلی و امنیت اجتماعی، اثر مستقیم غالب است. این نتایج بر اهمیت امنیت روانی در ارتقای روابط اجتماعی و امنیتی تأکید دارند.

در مدل مطالعه حاضر، امنیت اجتماعی به عنوان متغیر درون‌زا، امنیت روانی به عنوان واسطه‌ای و بهزیستی اجتماعی، امنیت روانی، امنیت جانی (سلامت عمومی) و امنیت شغلی به عنوان متغیرهای برون‌زا مورد ارزیابی قرار گرفتند. هدف از این تحلیل، شناسایی میزان تأثیرپذیرفتن امنیت روانی و اجتماعی از بهزیستی اجتماعی و ابعاد مختلف امنیت بود. شاخص‌های برازش مدل مفهومی اولیه نشان داد که مدل جهت بهبود شاخص‌های برازش نیاز به اصلاح دارد که صورت گرفت.

شکل ۱. مدل مفهومی بعد از اصلاح

جدول ۵. شاخص‌های برازش مدل بعد از اصلاح

شاخص‌های برازش	مدل مفروض
تطابقی	CFI
	۹۲۷۰.
	TLI
	۹۲۲۰.
مقتصدی	PRATIO
	۰.۹۳۳
	RMSEA
	۱۱۹۰.
مطلق	X ^۲
	۵۷۳۱۳۱
	P-Value
	۰.۰۰۱
درجه آزادی	۶۵۵

پس از اصلاح مدل مفهومی، شاخص‌های برازش بهبود قابل توجهی پیدا کرده‌اند. در بخش شاخص‌های تطبیقی، مقدار CFI از ۰.۸۹۱ به ۰.۹۲۷ و مقدار TLII از ۰.۸۸۳ به ۰.۹۲۲ افزایش یافته است. این مقادیر اکنون بالاتر از حد مطلوب (۰.۹۰) هستند و نشان می‌دهند که تطابق مدل با داده‌ها بهبود یافته است. در بخش شاخص‌های صرفه‌جویی، مقدار PRATIO همچنان برابر با ۰.۹۳۳ باقی مانده است، که نشان می‌دهد اصلاحات صورت گرفته بدون افزایش پیچیدگی غیرضروری در مدل انجام شده است. در شاخص‌های مطلق، مقدار RMSEA از ۰.۱۴۶ به ۰.۱۱۹ کاهش یافته است. هرچند این مقدار هنوز بالاتر از حد مطلوب (۰.۰۸) است، اما کاهش قابل ملاحظه‌ای را نشان می‌دهد که بیانگر بهبود نسبی در خطای تخمین مدل است. مقدار کای دو (X^2) نیز از ۳۱۳۱.۵۷ به ۴۳۶۷.۱ کاهش یافته است، که در کنار کاهش اندک در درجه آزادی (از ۶۵۶ به ۶۵۵) نشان می‌دهد که اصلاحات باعث بهبود برازش کلی

مدل شده‌اند. به‌طور کلی، نتایج نشان می‌دهند که مدل پس از اصلاح، تطابق بهتری با داده‌ها پیدا کرده است و شاخص‌های برازش آن به حد قابل قبول نزدیک‌تر شده‌اند.

جدول ۶. وزن رگرسیون استاندارد

P	نسبت بحرانی	خطای استاندارد	برآورد		
***	۶۰.۷۰۸	.۰۰۶	۶۱۱	امنیت روانی	<---
***	.۲۶۹	۲.۸۴۷	.۳۱۰	امنیت روانی	<---
***	-.۱۴۷	۲.۸۵۶	.۷۱۵	امنیت روانی	<---
***	۵۱.۹۳۸	.۰۰۶	.۵۲۳	امنیت روانی	<---
***	.۱۹۴	.۴۳۹	.۰۸۶	امنیت اجتماعی	<---
***	.۲۶۱	.۸۰۳	.۳۶۰	امنیت اجتماعی	<---
***	.۱۹۵	.۷۳۲	.۲۴۶	امنیت اجتماعی	<---
***	۱.۵۵۵	.۱۵۵	.۴۲۰	امنیت اجتماعی	<---
.۰۱۹	۲.۳۴۸	.۱۳۵	.۵۴۳	امنیت اجتماعی	<---

نتایج گزارش شده در جدول ۶ از وزن‌های رگرسیون استاندارد نشان می‌دهد که متغیرهای مختلف امنیت تأثیر قابل توجهی بر امنیت اجتماعی دارند.

جهت بررسی تفاوت بین دو گروه پسران و دختران در متغیرهای مذکور از آزمون تی دوگروه مستقل استفاده شد که در ادامه گزارش می‌شود.

جدول ۷. آزمون تی دوگروه مستقل

آزمون لون		t-test		Sig.	df	تفاوت	انحراف استاندارد	۹۵٪ فاصله اطمینان تفاوت ها	
F	Sig.	t						کران پایین	کران بالا
۳.۶۰	.۰۱۹	۲۰.۴۹	۲۶۵	.۰۰۰	۲۶۵	۲.۴۳۲	.۱۱۹	۲.۱۹۹	۳.۶۰۲
۱۱.۰۴	.۰۰۱	۲۰.۳۲	۲۶۵	.۰۰۰	۲۶۵	۵.۲۳۰	.۲۵۷	۴.۷۲۳	۱۱.۰۴۶
۱۹.۱۲	.۰۰۰	۱۸.۲۸	۲۶۵	.۰۰۰	۲۶۵	۸.۱۸۲	.۴۴۷	۷.۳۰۱	۱۹.۱۲۸
۶.۱۴	.۰۱۴	۱۹.۱۸	۲۶۵	.۰۰۰	۲۶۵	۴.۲۲۰	.۲۲۰	۳.۷۸۷	۶.۱۴۹
۳.۸۰	.۰۲۲	۲۱.۳۶	۲۶۵	.۰۰۰	۲۶۵	۷.۸۳۲	.۳۶۷	۷.۱۱۱	۳.۸۰۱
۲۴.۸۶	.۰۰۰	۱۷.۷۴	۲۶۵	.۰۰۰	۲۶۵	۴.۷۵۵	.۲۶۸	۴.۲۲۸	۲۴.۸۶۰

نتایج جدول ۷ نشان داد که تمامی متغیرها تفاوت معناداری بین دو گروه دارند. در متغیر امنیت اجتماعی، آزمون لون نشان داد که واریانس‌ها تقریباً برابرند ($\text{Sig.} = .۰۰۱۹$)، و نتایج آزمون t ($t = ۲۰.۴۹$) تفاوت معناداری با میانگین تفاوت ۲.۴۳۲ را تأیید می‌کند. برای مقیاس بهزیستی اجتماعی، تفاوت واریانس‌ها برابر نبود ($\text{Sig.} = .۰۰۰۱$)، اما آزمون t تفاوت معنادار با مقدار t برابر ۲۰.۳۲ و میانگین تفاوت ۵.۲۳۰ را نشان داد. در سایر متغیرها نیز نتایج مشابهی مشاهده شد. متغیر امنیت شغلی با مقدار t برابر ۱۸.۲۸ و میانگین تفاوت ۸.۱۸۲ بیشترین اختلاف را نشان داد. همچنین در سلامت عمومی، تفاوت معنادار بود ($t = ۱۹.۱۸$) و میانگین تفاوت ۴.۲۲۰ گزارش شد. مقیاس امنیت اقتصادی با مقدار t برابر ۲۱.۳۶ و میانگین تفاوت ۷.۸۳۲ از مهم‌ترین متغیرهای تأثیرگذار بود. نهایتاً، امنیت روانی نیز تفاوت معناداری را با مقدار t برابر ۱۷.۷۴ و میانگین تفاوت ۴.۷۵۵ نشان داد.

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد که نوجوانان دارای سابقه کار کودک، در مجموعه‌ای از ابعاد مرتبط با امنیت و بهزیستی اجتماعی با وضعیت نامطلوبی مواجه‌اند و میان امنیت اجتماعی با بهزیستی اجتماعی، امنیت شغلی، سلامت عمومی، امنیت اقتصادی و امنیت روانی روابط مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین، نتایج تحلیل میانجی‌گری نشان داد که امنیت روانی در برخی از این روابط نقش واسطه‌ای قابل‌توجهی ایفا می‌کند؛ به‌ویژه اثر امنیت اقتصادی بر امنیت اجتماعی عمدتاً از مسیر امنیت روانی منتقل می‌شود. در مقابل، در رابطه امنیت شغلی و امنیت اجتماعی، اثر مستقیم غالب بود. افزون بر این، تفاوت‌های جنسیتی در تمام متغیرهای مورد بررسی معنادار بود و دختران در مقایسه با پسران وضعیت نامطلوب‌تری نشان دادند. این مجموعه یافته‌ها نشان می‌دهد که پیامدهای کار کودک را نمی‌توان صرفاً به دوره‌ای محدود کرد که کودک به‌طور فعال در بازار کار حضور دارد، بلکه تجربه اشتغال زودهنگام می‌تواند به‌صورت یک عامل خطر انباشتی در سال‌های بعد نیز بر احساس امنیت، سلامت، روابط اجتماعی و تصور فرد از آینده اثرگذار باقی بماند. این برداشت با یافته‌های مطالعاتی که کار کودک را پدیده‌ای دارای آثار چندبعدی و بلندمدت می‌دانند، همسو است (Ahmadi et al., 2022; Batool & Bilal, 2022; Okpa et al., 2021).

یکی از مهم‌ترین یافته‌های مطالعه حاضر، وجود رابطه مثبت و معنادار میان امنیت اجتماعی و بهزیستی اجتماعی بود. این یافته نشان می‌دهد نوجوانانی که محیط اجتماعی خود را امن‌تر، قابل‌اعتمادتر و حمایت‌کننده‌تر ادراک می‌کنند، به احتمال بیشتری از احساس تعلق، پذیرش، انسجام و مشارکت اجتماعی برخوردارند. چنین رابطه‌ای را می‌توان بر اساس نقش شبکه‌های حمایتی، تعاملات اجتماعی سالم و تجربه پذیرش اجتماعی تبیین کرد. نوجوانی دوره‌ای حساس در شکل‌گیری هویت و گسترش ارتباطات خارج از خانواده است و تجربه ناامنی، طرد و بی‌اعتمادی می‌تواند این فرایند را مختل سازد. یافته حاضر با پژوهش Rueger و همکاران همخوان است که نشان دادند حمایت اجتماعی ادراک‌شده در کودکی و نوجوانی با پیامدهای روان‌شناختی مطلوب‌تر و کاهش نشانه‌های افسردگی ارتباط دارد (Rueger et al., 2016). همچنین Ross و همکاران بر این نکته تأکید کرده‌اند که سلامت و بهزیستی نوجوانان به‌شدت به کیفیت محیط اجتماعی، فرصت‌های مشارکت و میزان برخورداری آنان از حمایت‌های لازم وابسته است (Ross et al., 2018). در مورد کودکان کار، قطع یا تضعیف ارتباط با مدرسه، کاهش فرصت تعامل با همسالان و حضور مداوم در محیط‌های کاری بزرگسال‌محور می‌تواند زمینه کاهش احساس تعلق اجتماعی را ایجاد کند.

همچنین نتایج نشان داد امنیت اجتماعی با سلامت عمومی رابطه مثبت و معناداری دارد. این یافته تأکید می‌کند که سلامت نوجوانان دارای سابقه کار کودک صرفاً تابع شرایط جسمانی نیست، بلکه در پیوند نزدیک با کیفیت محیط اجتماعی، میزان حمایت و احساس ایمنی آنان قرار دارد. تجربه کار کودک معمولاً با مواجهه طولانی‌مدت با شرایط دشوار، ساعات کاری نامتناسب، خطرهای محیطی، سوءتغذیه، استرس و دسترسی محدود به مراقبت‌های سلامت همراه است. Omorogiuwa نشان داده است که کودکان کار در معرض طیف متنوعی از مشکلات جسمانی و بهداشتی قرار می‌گیرند و نوع و شدت کار می‌تواند بر پیامدهای سلامت آنان اثرگذار باشد (Omorogiuwa, 2020). Posso نیز نشان داده است که آثار سلامت کار کودک به مشاغل شدیداً خطرناک محدود نمی‌شود و حتی فعالیت‌های ظاهراً کم‌خطرتر نیز در صورت تداوم می‌توانند پیامدهای منفی ایجاد کنند (Posso, 2019). یافته‌های جدید Caleo و همکاران درباره کودکانی که در بدترین اشکال کار کودک فعالیت می‌کنند نیز بر گستردگی آسیب‌های سلامت در این جمعیت تأکید دارد (Caleo et al., 2025). بنابراین، رابطه مشاهده‌شده میان سلامت عمومی و امنیت اجتماعی در پژوهش حاضر را می‌توان بازتابی از تعامل متقابل سلامت جسمی و روانی با شرایط اجتماعی دانست.

یافته دیگر پژوهش، وجود رابطه معنادار میان امنیت روانی و امنیت اجتماعی بود. این نتیجه از منظر نظری اهمیت زیادی دارد، زیرا احساس امنیت اجتماعی تا حد زیادی به این وابسته است که فرد تا چه اندازه محیط را قابل‌پیش‌بینی، روابط را قابل اعتماد و خود را در برابر تهدیدها برخوردار از منابع مقابله‌ای بداند. کودکانی که در سال‌های ابتدایی زندگی با فشار اقتصادی، بی‌ثباتی، محرومیت از تحصیل، خشونت یا محیط‌های کاری آسیب‌زا مواجه بوده‌اند، ممکن است در نوجوانی نیز حساسیت بیشتری نسبت به تهدیدهای اجتماعی نشان دهند. Batool و Bilal کار کودک را در پیوند با سلامت جسمی و روانی کودکان بررسی کرده و بر آثار منفی آن بر ابعاد مختلف رشد تأکید کرده‌اند Meyer (Batool & Bilal, 2022) و همکاران نیز در مطالعه نوجوانان پناهنده، ارتباط

میان تجربه کار و پیامدهای سلامت روان را گزارش کردند (Meyer et al., 2020). افزون بر آن، شرایط بحران و بی‌ثباتی اجتماعی می‌تواند آسیب‌پذیری روانی کودکان را افزایش دهد، مسئله‌ای که در مطالعه Malolos و همکاران درباره سلامت روان و بهزیستی کودکان نیز مورد تأکید قرار گرفته است (Malolos et al., 2021). در نتیجه، می‌توان گفت کاهش امنیت روانی یکی از مسیرهایی است که از طریق آن تجربه‌های نامطلوب کودکی ممکن است در دوره نوجوانی به احساس ناامنی اجتماعی تبدیل شود.

تحلیل میانجی‌گری نیز همین تبیین را تقویت کرد. در پژوهش حاضر، امنیت روانی در رابطه میان بهزیستی اجتماعی و امنیت اجتماعی نقش میانجی جزئی داشت. این یافته بدین معناست که بخشی از تأثیر بهزیستی اجتماعی بر احساس امنیت اجتماعی می‌تواند از طریق تقویت احساس آرامش، اعتماد و ثبات روان‌شناختی فرد صورت گیرد. نوجوانی که روابط اجتماعی مثبت‌تری را تجربه می‌کند، احتمالاً از منابع حمایتی بیشتری برخوردار است و در نتیجه محیط پیرامونی را کمتر تهدیدکننده ادراک می‌کند. اهمیت حمایت اجتماعی در کاهش آسیب‌های روانی کودکان و نوجوانان در فراتحلیل Rueger و همکاران نیز تأیید شده است (Rueger et al., 2016). همچنین یافته Jafarzadeh مبنی بر قابلیت ارتقای بهزیستی روان‌شناختی و عملکرد اجتماعی-انطباقی کودکان کار از طریق مداخلات شناختی-رفتاری نشان می‌دهد که ابعاد روانی و اجتماعی در این گروه به‌طور متقابل بر یکدیگر اثر می‌گذارند (Jafarzadeh, 2023). بنابراین، امنیت روانی را می‌توان حلقه‌ای واسط میان کیفیت تجربه اجتماعی و برداشت کلی نوجوان از امنیت اجتماعی دانست.

قابل‌توجه‌ترین نتیجه میانجی‌گری، مربوط به رابطه امنیت اقتصادی و امنیت اجتماعی بود؛ به‌گونه‌ای که اثر غیرمستقیم امنیت اقتصادی از طریق امنیت روانی معنادار بود، در حالی که اثر مستقیم آن معناداری آماری نداشت. این یافته نشان می‌دهد که تأثیر وضعیت اقتصادی بر احساس امنیت اجتماعی احتمالاً تا حد زیادی از مسیرهای روان‌شناختی عمل می‌کند. برای نوجوانی که از کودکی مجبور به کار بوده است، ناامنی اقتصادی فقط به کمبود منابع مالی محدود نمی‌شود؛ بلکه می‌تواند با نگرانی دائمی درباره آینده، ترس از فقدان درآمد، احساس بی‌ثباتی و کاهش کنترل ادراک‌شده بر زندگی همراه باشد. این نگرانی‌ها به نوبه خود امنیت روانی را کاهش می‌دهند و در نهایت احساس فرد نسبت به امنیت اجتماعی را تضعیف می‌کنند. مطالعات مرتبط با عوامل اقتصادی کار کودک نیز نشان داده‌اند که فقر، محدودیت منابع خانوار و بی‌ثباتی اقتصادی از عوامل مهم ورود کودکان به بازار کار هستند (Afriyie et al., 2019; Oryioe et al., 2017). همچنین Hennessy بر نقش حمایت اجتماعی و کاهش آسیب‌پذیری اقتصادی خانواده‌ها در پیشگیری از کار کودک تأکید کرده است (Hennessy, 2023). گزارش‌های سازمان بین‌المللی کار نیز نشان می‌دهند که پوشش ناکافی حمایت اجتماعی و شوک‌های اقتصادی می‌توانند خانواده‌های آسیب‌پذیر را بیش از پیش به درآمد حاصل از کار کودک وابسته سازند (International Labour, 2020; International Labour & Unicef, 2021).

در مقابل، رابطه امنیت شغلی و امنیت اجتماعی عمدتاً به‌صورت مستقیم ظاهر شد و نقش میانجی امنیت روانی در این رابطه محدودتر بود. این یافته می‌تواند نشان دهد که برداشت نوجوانان دارای سابقه کار کودک از امنیت شغلی، مستقیماً با نگاه آنان به ثبات اجتماعی و امکان برنامه‌ریزی برای آینده مرتبط است. تجربه کار غیررسمی، فقدان قرارداد، درآمد متغیر، نبود حمایت‌های قانونی و مواجهه با مشاغل سطح پایین ممکن است مفهوم «کار» را برای این نوجوانان با بی‌ثباتی و تهدید پیوند داده باشد. در چنین وضعیتی، احساس برخورداری از فرصت شغلی پایدار می‌تواند مستقیماً بر ادراک امنیت اجتماعی اثر بگذارد. بحث حمایت قانونی و اجتماعی از نیروی کار نیز در پژوهش Adillah و Purnawan مورد توجه قرار گرفته و اهمیت تأمین اجتماعی به‌عنوان شکلی از حفاظت حقوقی نیروی کار برجسته شده است (Adillah & Purnawan, 2020). از منظر تاریخی نیز مبارزه برای محدود کردن کار کودک همواره با توسعه حقوق کار و ضرورت حفاظت از کودکان در برابر محیط‌های شغلی استثمارگرانه همراه بوده است (Fliter, 2018). بنابراین، تجربه ناامنی شغلی در کودکی می‌تواند درک فرد از امنیت اجتماعی در آینده را مستقیماً تحت تأثیر قرار دهد.

نتایج همبستگی همچنین نشان داد که تمام متغیرهای مورد بررسی با یکدیگر ارتباط معناداری دارند. این الگو مؤید آن است که آسیب‌پذیری نوجوانان دارای سابقه کار کودک ماهیتی چندبعدی دارد و نمی‌توان امنیت روانی، اقتصادی، شغلی، اجتماعی و سلامت عمومی را به‌صورت مستقل از یکدیگر تحلیل کرد. کار کودک معمولاً محصول مجموعه‌ای از محرومیت‌های به‌هم‌پیوسته است و پیامدهای آن نیز به‌صورت شبکه‌ای از آسیب‌ها بروز می‌کند. گزارش‌های بین‌المللی درباره کار کودک همواره بر ضرورت رویکردهای چندبخشی تأکید داشته‌اند که آموزش، سلامت، حمایت اجتماعی و کاهش فقر را به‌طور هم‌زمان

مورد توجه قرار دهند (Dammert, 2021; International Labour, 2018). و همکاران نیز در مرور آثار سیاست‌های عمومی بر کار کودک نتیجه گرفته‌اند که برنامه‌های تک‌بعدی در بسیاری از موارد برای حل مسئله کافی نیستند و طراحی مداخلات باید مجموعه عوامل خانوادگی و ساختاری را در بر گیرد (Dammert et al., 2018). این یافته با نتایج پژوهش حاضر همسو است، زیرا روابط معنادار میان تمامی ابعاد مورد بررسی نشان می‌دهد که تغییر در یک حوزه احتمالاً با تغییر در سایر حوزه‌ها همراه خواهد بود.

از سوی دیگر، یافته‌های پژوهش حاضر درباره تفاوت‌های جنسیتی نشان داد که دختران در تمامی متغیرهای امنیت اجتماعی، بهزیستی اجتماعی، امنیت شغلی، سلامت عمومی، امنیت اقتصادی و امنیت روانی وضعیت نامطلوب‌تری نسبت به پسران داشتند. این تفاوت می‌تواند ناشی از ماهیت متفاوت آسیب‌ها و مخاطراتی باشد که دختران دارای سابقه کار کودک تجربه می‌کنند. دختران کار ممکن است علاوه بر فشارهای اقتصادی مشترک، در معرض اشکال خاصی از خشونت، سوءاستفاده، تبعیض جنسیتی و بهره‌کشی قرار گیرند. Greenbaum نشان داده است که کار کودک در برخی شرایط با خطر قاچاق جنسی و بهره‌کشی شدید همراه است و دختران ممکن است نسبت به برخی اشکال این آسیب‌ها آسیب‌پذیرتر باشند (Greenbaum, 2021). همچنین Meyer و همکاران نشان داده‌اند که رابطه میان کار و سلامت روان در نوجوانان می‌تواند برحسب جنسیت متفاوت باشد (Meyer et al., 2020). بنابراین، وضعیت نامطلوب‌تر دختران در پژوهش حاضر را می‌توان در چارچوب انباشت هم‌زمان محرومیت اقتصادی، آسیب‌پذیری جنسیتی و محدودیت دسترسی به منابع حمایتی تحلیل کرد.

یافته‌های حاضر همچنین با پژوهش Okpa و همکاران درباره ارتباط کار کودک و رفتارهای بزهکارانه قابل مقایسه است. آنان کار کودک را یکی از عوامل خطر مرتبط با رفتارهای ناسازگارانه و بزهکارانه معرفی کرده‌اند (Okpa et al., 2021). حضور طولانی‌مدت کودکان در محیط‌های غیررسمی و خیابانی می‌تواند فرصت مواجهه با رفتارهای پرخطر و شبکه‌های آسیب‌زا را افزایش دهد. در پژوهش‌های مرتبط با تجارت غیرقانونی مواد نیز عوامل اجتماعی و اقتصادی نظیر بیکاری و محرومیت به‌عنوان زمینه‌های مهم مشارکت در فعالیت‌های غیرقانونی مطرح شده‌اند (Adeniyi et al., 2019; Okpa & Ukwai, 2017). Ukwai و همکاران نیز بر تداوم و گسترش شبکه‌های قاچاق مواد و ضرورت توجه به عوامل اجتماعی مرتبط با آن تأکید کرده‌اند (Ukwai et al., 2019). اگرچه پژوهش حاضر مستقیماً رفتار بزهکارانه را اندازه‌گیری نکرد، پایین بودن امنیت اجتماعی و روانی در نوجوانان دارای سابقه کار کودک می‌تواند نشان‌دهنده شرایطی باشد که در صورت نبود مداخلات حمایتی، آسیب‌پذیری آنان را در برابر طیفی از پیامدهای اجتماعی افزایش می‌دهد.

در سطح کلان‌تر، یافته‌های پژوهش حاضر ضرورت توجه به ساختارهای اجتماعی مولد ناامنی را برجسته می‌کند. مسائل مرتبط با کار کودک تنها پیامد تصمیم خانواده یا ویژگی فردی کودک نیستند، بلکه در بستر توسعه نامتوازن، فقر، محدودیت فرصت‌های آموزشی و ناکارآمدی شبکه‌های حمایت اجتماعی شکل می‌گیرند. Ebingha و همکاران در بررسی پیوند جمعیت و توسعه اجتماعی-اقتصادی، اهمیت فشارهای ساختاری بر منابع و فرصت‌های اجتماعی را مورد توجه قرار داده‌اند (Ebingha et al., 2019). همچنین پژوهش Okpa و همکاران درباره جرایم سایبری و توسعه اجتماعی-اقتصادی نشان می‌دهد که ناامنی و انواع رفتارهای مجرمانه می‌توانند با شرایط اقتصادی و عملکرد اجتماعی سازمان‌ها و جوامع پیوند داشته باشند (Okpa et al., 2020). هرچند زمینه این مطالعات متفاوت از پژوهش حاضر است، مجموعه آن‌ها بر اهمیت بستر اجتماعی و اقتصادی در شکل‌گیری یا تشدید ناامنی تأکید دارد.

در نهایت، نتایج پژوهش حاضر با جهت‌گیری اسناد و مطالعات بین‌المللی درباره ضرورت حذف اشکال خطرناک کار کودک همسو است. گزارش‌های سازمان بین‌المللی کار نشان داده‌اند که اگرچه در دوره‌هایی کاهش‌هایی در میزان کار کودک حاصل شده است، روند پیشرفت یکنواخت نبوده و بحران‌های اقتصادی و اجتماعی می‌توانند دستاوردهای حاصل‌شده را تهدید کنند (International Labour, 2017, 2019; International Labour et al., 2018). همه‌گیری کووید-۱۹ نیز نمونه‌ای آشکار از چنین شوکی بود که احتمال افزایش فقر، ترک تحصیل و بازگشت کودکان به بازار کار را افزایش داد (International Labour, 2020; Kaur & Byard, 2021). برآوردهای مشترک جهانی نیز بر ضرورت تقویت آموزش، حمایت اجتماعی و سیاست‌های اقتصادی برای مقابله پایدار با کار کودک تأکید کرده‌اند (International Labour, 2021). بر همین اساس، یافته‌های مطالعه حاضر نشان می‌دهد

سیاست‌گذاری در زمینه کار کودک باید فراتر از توقف اشتغال کودک باشد و پیامدهای باقی‌مانده آن در نوجوانی، به‌ویژه در حوزه امنیت روانی، اجتماعی و اقتصادی، نیز به‌طور نظام‌مند مورد مداخله قرار گیرد.

پژوهش حاضر با محدودیت‌هایی همراه بود که باید در تفسیر یافته‌ها مورد توجه قرار گیرد. نخست، مطالعه بر نوجوانان دارای سابقه کار کودک در شهر تهران متمرکز بود و بنابراین تعمیم یافته‌ها به نوجوانان سایر شهرها، مناطق روستایی یا گروه‌های فرهنگی و اقتصادی متفاوت باید با احتیاط انجام شود. دوم، بخش عمده داده‌ها بر اساس پرسشنامه‌های خودگزارشی گردآوری شد و در نتیجه احتمال سوگیری پاسخ، مطلوبیت اجتماعی و خطای یادآوری وجود دارد. سوم، طراحی همبستگی و علی-مقایسه‌ای امکان استنباط قطعی روابط علی را محدود می‌کند و روابط مشاهده‌شده میان متغیرها را نمی‌توان به‌طور قطعی به عنوان روابط علت و معلولی تفسیر کرد. چهارم، شدت، مدت، سن شروع و نوع تجربه کار کودک در شرکت‌کنندگان یکسان نبود و تفاوت این تجارب ممکن است بر پیامدهای روانی و اجتماعی آنان اثر گذاشته باشد. همچنین برخی عوامل بالقوه مانند وضعیت اقتصادی فعلی خانواده، کیفیت روابط خانوادگی، تجربه خشونت و میزان برخورداری از حمایت‌های اجتماعی به‌صورت تفصیلی وارد مدل نشده‌اند. افزون بر این، اگرچه برخی شاخص‌های برازش مدل اصلاح‌شده در محدوده قابل قبول قرار گرفتند، مقدار RMSEA همچنان بالاتر از سطح مطلوب بود و این موضوع لزوم احتیاط در تعمیم ساختار مدل را نشان می‌دهد.

پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده از طرح‌های طولی استفاده شود تا مسیر تغییرات امنیت اجتماعی، امنیت روانی و سایر ابعاد مرتبط از زمان خروج کودک از بازار کار تا دوره نوجوانی و بزرگسالی بررسی شود. همچنین انجام مطالعات چندمرکزی در شهرها و استان‌های مختلف و مقایسه نوجوانان دارای سابقه کار کودک با نوجوانان فاقد چنین سابقه‌ای می‌تواند به روشن‌تر شدن اثر اختصاصی تجربه کار کودک کمک کند. بررسی جداگانه انواع مشاغل، سن شروع کار، مدت اشتغال، ساعات کار، شدت مواجهه با مخاطرات و تجربه خشونت می‌تواند الگوهای متفاوت آسیب‌پذیری را آشکار سازد. پیشنهاد می‌شود متغیرهایی مانند حمایت اجتماعی، تاب‌آوری، عزت‌نفس، تجربه طرد اجتماعی، کیفیت روابط خانوادگی و مدرسه، دسترسی به خدمات اجتماعی و وضعیت اقتصادی خانوار نیز در مدل‌های توسعه‌یافته بررسی شوند. همچنین استفاده از روش‌های آمیخته و مصاحبه‌های عمیق می‌تواند در کنار تحلیل‌های کمی، درک دقیق‌تری از تجربه زیسته ناامنی اجتماعی فراهم کند. با توجه به تفاوت‌های جنسیتی مشاهده‌شده، پژوهش‌های آینده می‌توانند مدل‌های جداگانه‌ای برای دختران و پسران آزمون کنند و عوامل اختصاصی مرتبط با آسیب‌پذیری هر گروه را شناسایی نمایند.

بر اساس یافته‌های پژوهش، مداخلات مربوط به نوجوانان دارای سابقه کار کودک باید از رویکردی چندبعدی برخوردار باشند و تنها بر خروج کودک از محیط کار تمرکز نکنند. ایجاد خدمات پیگیری پس از خروج از کار، غربالگری منظم سلامت روان، ارائه مشاوره فردی و گروهی، تقویت مهارت‌های اجتماعی و افزایش احساس تعلق می‌تواند در بهبود امنیت روانی و اجتماعی مؤثر باشد. همچنین حمایت اقتصادی از خانواده‌ها، تسهیل بازگشت و ماندگاری در نظام آموزشی، آموزش مهارت‌های حرفه‌ای متناسب با سن و فراهم کردن مسیرهای ایمن برای ورود قانونی به بازار کار در سال‌های بعد ضروری است. مدارس، سازمان‌های رفاهی، مراکز بهداشت، شهرداری‌ها و سازمان‌های مردم‌نهاد باید در قالب یک شبکه هماهنگ، وضعیت این نوجوانان را پیگیری کنند. با توجه به وضعیت نامطلوب‌تر دختران، طراحی خدمات حساس به جنسیت، ایجاد محیط‌های امن برای گزارش خشونت یا سوءاستفاده و دسترسی آسان‌تر دختران به حمایت‌های روان‌شناختی و اجتماعی اهمیت ویژه‌ای دارد. همچنین ارزیابی مستمر اثربخشی مداخلات و ایجاد نظام ثبت و پیگیری نوجوانان دارای سابقه کار کودک می‌تواند از تداوم چرخه ناامنی و آسیب اجتماعی در دوره‌های بعدی زندگی پیشگیری کند.

موازين اخلاقی

در این پژوهش ملاحظات اخلاقی رعایت شد.

تشکر و قدردانی

از تمام افرادی که امکان انجام پژوهش حاضر را فراهم کردند، تقدیر و تشکر می‌شود.

مشارکت نویسندگان

نویسندگان این مطالعه با هم مشارکت فعال داشتند.

تعارض منافع

بین نویسندگان پژوهش حاضر هیچ تضاد منافی وجود نداشت.

Reference

- Adeniyi, E. K., Eneji, R. I., & Okpa, J. T. (2019). Unemployment and Drug Trafficking among Suspects in Custody of the National Drug Law Enforcement Agency, Cross River State Command, Nigeria. *European scientific journal*, 15(19), 191-202. <https://doi.org/10.19044/esj.2019.v15n19p191>
- Adillah, S. U., & Purnawan, A. (2020). Analysis of the Fulfillment of Labor Social Security as a Work of Legal Protection. *Journal of Morality and Legal Culture*, 1(1), 32-37. <https://doi.org/10.20961/jmail.v1i1.44757>
- Afriyie, L. T., Saeed, B. I., & Alhassan, A. (2019). Determinants of Child Labour Practices in Ghana. *Journal of Public Health*, 27, 211-217. <https://doi.org/10.1007/s10389-018-0935-3>
- Ahmadi, A., Mirfardi, A., Aghayari Hir, T., Karvani, A., Delavar, M. a. -S., Garavand, F., & Amiri, I. (2022). Semantic Analysis of the Working Child from the Perspective of Social Experts in the Metropolis of Shiraz. *Iranian Social Problems Review*, 13(1), 339-368. <https://doi.org/10.22059/ijsp.2022.90890>
- Batool, S. A., & Bilal, M. (2022). Understanding Child Labour: The Debate of Children's Mental and Physical Health in Pakistan. *Journal of Humanities, Social and Management Sciences*, 3(1), 217-229. <https://doi.org/10.47264/idea.jhmsms/3.1.15>
- Caleo, G., Sadique, S., Yuce, D., Dada, M., Benvenuti, B., Joseph, J., & Keating, P. (2025). A Public Health Wound: Health and Work among Children Engaged in the Worst Forms of Child Labour in the Informal Sector in Dhaka, Bangladesh: A Retrospective Analysis of Médecins Sans Frontières Occupational Health Data from 2014 to 2023. *BMC public health*, 25(1), 1420. <https://doi.org/10.1186/s12889-025-22483-z>
- Dammert, A. C., De Hoop, J., Mvukiyehe, E., & Rosati, F. C. (2018). Effects of Public Policy on Child Labor: Current Knowledge, Gaps, and Implications for Program Design. *World Development*, 110, 104-123. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2018.05.001>
- Ebingha, E. E., Eni, J. S., & Okpa, J. T. (2019). Population Growth and Socio-Economic Development of Cross River State, Nigeria. *European Journal of Economic and Financial Research*.
- Fliter, J. A. (2018). *Child Labor in America: The Epic Legal Struggle to Protect Children*. University Press of Kansas. <https://doi.org/10.2307/j.ctv7h0t22>
- Greenbaum, J. (2021). Child Labor and Sex Trafficking. *Pediatrics in review*, 42(12), 639-654. <https://doi.org/10.1542/pir.2020-001396>
- Hennessy, R. (2023). Exploring the Role of Social Protection Interventions in Preventing Child Labour: Reinforcing the Case for a Human Rights-Based Model of Intervention. *Journal of Human Rights Practice*, 15(1), 262-283. <https://doi.org/10.1093/jhuman/huac064>
- International Labour, O. (2017). *Global Estimates of Child Labour: Results and Trends 2012-16*.
- International Labour, O. (2018). *Towards the Urgent Elimination of Hazardous Child Labour*.
- International Labour, O. (2019). *Child Labour: Global Estimates 2019*.
- International Labour, O. (2020). *COVID-19 Impact on Child Labour and Forced Labour: The Response of the IPEC+ Flagship Programme*.
- International Labour, O. (2021). *World Social Protection Report 2020-22: Social Protection at the Crossroads—In Pursuit of a Better Future*.
- International Labour, O., & Unicef. (2021). *Child Labour: Global Estimates 2020, Trends and the Road Forward*.
- International Labour, O., Unicef, & World, B. (2018). *Understanding Children's Work: An Inter-Agency Research Cooperation Project*.
- Jafarzadeh, M. (2023). The Effect of Group Cognitive-Behavioral Training on Psychological Well-Being and Social-Adaptive Functioning of Working Children. *Journal of Behavioral Change Studies*. <https://doi.org/10.22124/jbms.2023.23690.1002>
- Kaur, N., & Byard, R. W. (2021). Prevalence and Potential Consequences of Child Labour in India and the Possible Impact of COVID-19—A Contemporary Overview. *Medicine, Science and the Law*, 61(3), 208-214. <https://doi.org/10.1177/0025802421993364>
- Malolos, G. Z. C., Baron, M. B. C., Apat, F. A. J., Sagsagat, H. A. A., Pasco, P. B. M., Aportadera, E. T. C. L., & Lucero-Prisno Iii, D. E. (2021). Mental Health and Well-Being of Children in the Philippine Setting during the COVID-19 Pandemic. *Health Promotion Perspectives*, 11(3), 267. <https://doi.org/10.34172/hpp.2021.34>
- Meyer, S. R., Yu, G., Rieders, E., & Stark, L. (2020). Child Labor, Sex and Mental Health Outcomes amongst Adolescent Refugees. *Journal of adolescence*, 81, 52-60. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2020.04.002>

- Okpa, J. T., Eshiotse, E., Ofem, N. O., Sylvester, A., & Andrew, U. S. (2021). Child Labour and Delinquent Behaviour in Nigeria: A Risk Factor Analysis. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 10. <https://doi.org/10.36941/ajis-2021-0067>
- Okpa, J. T., Ilupeju, A. A., & Eshiotse, E. (2020). Cybercrime and Socio-Economic Development of Corporate Organisations in Cross River State, Nigeria. *Asian Journal of Scientific Research*, 13(3), 205-213. <https://doi.org/10.3923/ajsr.2020.205.213>
- Okpa, J. T., & Ukwai, J. K. (2017). Drug Suspects' Perception of Factors Responsible for Illicit Drug Trade in Cross River State, Nigeria. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 22(5), 80-87. <https://doi.org/10.9790/0837-2205048087>
- Omorogiuwa, T. B. (2020). Troubling Childhood: The Physical and Health Issues Experienced by Child Labourers. *Social Work in Public Health*, 35(8), 679-688. <https://doi.org/10.1080/19371918.2020.1823928>
- Oryioe, A. R., Alwang, J., & Tideman, N. (2017). Child Labor and Household Land Holding: Theory and Empirical Evidence from Zimbabwe. *World Development*, 100, 45-58. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.07.025>
- Posso, A. (2019). The Health Consequences of Hazardous and Nonhazardous Child Labor. *Review of Development Economics*, 23(2), 619-639. <https://doi.org/10.1111/rode.12571>
- Ross, D. A., Hinton, R., & Melles-Brewer, M. (2018). Adolescents in the SDG Era: Ensuring Their Health and Wellbeing. *The lancet*, 391(10136), 298-310.
- Rueger, S. Y., Malecki, C. K., Pyun, Y., Aycok, C., & Coyle, S. (2016). A Meta-Analytic Review of the Association between Perceived Social Support and Depression in Childhood and Adolescence. *Psychological bulletin*, 142(10), 1017-1067. <https://doi.org/10.1037/bul0000058>
- Ukwai, J. K., Okpa, J. T., & Akwaji, F. (2019). Trends in Illicit Drug Trafficking in Nigeria: Highlighting the Imperative of Raising the Red Flag. *American Journal of Social Sciences and Humanities*, 4(1), 25-37. <https://doi.org/10.20448/801.41.25.37>